

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Jan Tauš

**PRÁVNÍ FORMY PERZEKUCE OBČANŮ
PROTEKTORÁTU V LETECH 1939 - 1945**

-

s regionálním srovnáním se západním Berounskem

**The legal forms of persecution of citizens of
Protectorate in 1939 – 1945**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

Katedra právních dějin

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 10.09.2015

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10.09.2015

Jan Tauš

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Prof. JUDr. Janu Kuklíkovi, DrSc., vedoucímu diplomové práce, nejen za poskytnutí cenných rad a odborného přístupu, který mi věnoval.

Dále bych rád poděkoval své rodině za veškerou pomoc a podporu.

Neméně velké poděkování si zaslouží i již zesnulý JUDr. Jiří Kudl, který ani přes svoji trnitou cestu k právníckému vzdělání a právnícké profesi v době komunistické nesvobody nijak nezahořkl, ba naopak, a mohl mi tak být obrovským morálním vzorem jako právník, křesťan a člověk vůbec.

Rád bych dále poděkoval za více než vřelou spolupráci paní Aleně Mészárosové, předsedkyni berounského okresního výboru Českého svazu bojovníků za svobodu.

Tuto práci bych rád věnoval svému pradědečkovi Václavu Kuncovi, který byl nacisty pro svoji odbojovou činnost popraven.

Obsah

1. Úvod	6
2. Historický vývoj vzniku Protektorátu	8
3. Vznik Protektorátu Čechy a Morava	10
4. Správní uspořádání Protektorátu Čechy a Morava	13
4.1. Úvod	13
4.2. Vyšší správa	13
4.3. Nižší správa	15
5. Bezpečnostní aparát	17
6. Formy normotvorby aplikované v Protektorátu a protektorátní právo	17
7. Obyvatelstvo Protektorátu a běžný život	20
8. Perzekuce obyvatel v oblasti hospodářství	22
8.1. Úvod	22
8.2. Kontrola a reorganizace hospodářství	22
8.3. Kontrola a reorganizace zemědělství	23
8.4. Nucené práce	26
9. Nesouhlas a odboj	27
9.1. Úvod a reakce českého národa	27
9.2. Odbojové organizace	28
10. Symbol teroru: Gestapo	31
11. Symbol teroru: Heydrich	33
11.1. R. Heydrich a jeho činnost v úřadě říšského protektora	33
11.2. Útok na Heydricha a důsledky jeho smrti	37
12. Perzekuce židů a Rómů	39
12.1. Židé	39
12.1.1. Úvod	39
12.1.2. Vývoj	41
12.1.3. Perzekuce v oblasti hospodářství, majetkové právo	43
12.1.4. Rodinné právo	45
12.1.5. Vyloučení z veřejného života a z profesí, pracovní právo	46
12.1.6. Označování židů	49
12.1.7. „Možnost“ žádosti o vynětí z právního postavení žida	49
12.1.8. Konečné řešení – vystěhovávání a vyvražďování	49
12.2. Rómové	52

13. Konec Protektorátu	53
17. Osudy těch, kteří perzekuovali.....	53
18. Berounsko v čase Protektorátu.....	54
18.1. Úvod.....	54
18.2. Tlak na obyvatelstvo a odboj	56
18.3. Berounská protektorátní každodennost	59
18.4. Nálety na Beroun a konec války	60
18.5. Obrana národa v Cerhovicích.....	61
18.6. Zbiroh.....	63
18.7. Komunistický odboj a partyzánský kryt u Újezdu	64
18.7.1. Formování komunistického odboje na Berounsku	64
18.7.2. Partyzánský kryt u Újezdu	65
19. Závěr	72
20. Resumé.....	74
21. Seznam použitých zdrojů	75
22. Seznam klíčových slov.....	77
23. Barevné přílohy	78

1. Úvod

Obdobné téma diplomové práce si zvolili již mnozí studenti na všech právnických fakultách v České republice. Problematika Protektorátu je velmi podrobně popsána v mnohých odborných publikacích. Vzhledem k tomu, že od konce druhé světové války právě letos uplynulo sedmdesát let, že umírají pamětníci, kteří historické události zažili, čímž vědci i nadšení badatelé budou pomalu odkázáni jen na to, co již bylo napsáno, s výjimkou nových objevů v archivech, by se mohlo zdát, že k nadepsanému tématu již není co dodat. Ovšem pravý opak je pravdou, problematika právních forem perzekuce obyvatelstva v době Protektorátu je natolik složitým tématem, že k jeho zpracovávání se skýtá až neprobádatelný prostor.

V době, kdy dochází k bezmezné a absolutní, a nikoli potřebné a konstruktivní, kritice našeho současného státu, kdy je zámožnými mediálně-politickými korporacemi se snahou chopit se moci vnucována myšlenka, že je „všechno špatně“, považuje autor za nutné připomenout, že náš demokratický právní stát, byť se svými nedostatky, minimálně v historickém srovnání, rozhodně není samozřejmostí, a že bychom si jej měli daleko více vážit.

V souvislosti s aktuální uprchlickou krizí v Evropě se ozývají, dokonce i z některých poslaneckých lavic, hlasy, že islám do České republiky nepatří. Ukazuje se, že je nutné připomenout více než sedmdesát let starý příklad holocaustu, abychom si uvědomili, nakolik závažné může být pronásledování či omezování určitého okruhu osob pro jejich náboženskou, rasovou nebo jinou příslušnost.

K výběru nadepsaného tématu jsem se rozhodl nejen pro svůj zájem o právní historii, ale také na základě rodinné zkušenosti s obdobím nacistických perzekucí, kdy můj praděda Václav Kunc byl pro svoji aktivní účast v odboji popraven. Odbojovému hnutí, jehož byl členem, se věnuje celá kapitola této práce.

V samotném počátku je třeba uvést, že cílem této práce je především dostat svému názvu, tedy pojednat o právních formách perzekucí občanů Protektorátu, vyzdvihnout konkrétní dopady činnosti okupační moci na obyvatelstvo v jejich právních formách. Ústavněprávní, mezinárodněprávní či správní podobu Protektorátu nastiňuje tato práce spíše v rámcových obrysech a v rozsahu potřebném pro popis forem právních perzekucí obyvatel.

Autor si je plně vědom toho, že vybrané téma nelze postihnout jako celek do potřebných detailů, a že při snaze popsat se stejným rozsahem všechny oblasti právních forem perzekucí by vznikla velmi strohá a obecně zaměřená práce s omezeným přínosem.

Autor se tak, po obecnější základní a rámcové části, zabývá podrobněji některými vybranými fenomény, jejichž hrůznost nepochybně překročila obecnější rámec perzekucí obyvatelstva a stala se určitým symbolem protektorátních dějin. Tyto speciální kapitoly diplomové práce se v první řadě zabývají působením gestapa, Reinhardem Heydrichem ve funkci říšského protektora a nakonec perzekucí protektorátních židů. V základních obrysech nastiňuje práce i romský holocaust. Působení gestapa v Protektorátu popisuje nejen samostatná kapitola, ale je popsáno i napříč celou prací ve vztahu ke konkrétním událostem atd. Poměrně velkou pozornost věnuje autor i ekonomickému aspektu protektorátní doby ve vztahu k jednotlivci i státu.

Další přínos svojí práce spatřuje autor v tom, že celá jedna kapitola se zaměřuje na vybraný region v čase Protektorátu a popisuje konkrétní příklad potlačení místního odbojového hnutí včetně soudního procesu s odbojáři. Autor práce si tak stanovuje nemalý cíl pokusit se při aplikaci obecné části této práce o srovnání celostátních a místních dopadů nacistických perzekucí obyvatelstva v době Protektorátu.

Dlužno dodat, že ani čtvrt století po sametové revoluci nejsou některé části protektorátních dějin popsány bez rudého zbarvení komunistické propagandy, která vyzdvihovala komunistický odboj (nad rámec jeho nesporného významu) a naopak upozaďovala odboj nekomunistický. Toto se pak týká zejména regionálního odboje. Další cíl práce tak spočívá v nestranném popisu nejen regionálních dějin.

Kromě výše popsaných cílů by měla tato práce přispět k obecnému poznání státních i místních dějin, neboť jediné znalost faktů bez jejich politické či ideologické manipulace může stavět základy pro vyjasnění minulosti a smíření.

Pojem perzekuce pojímá autor této práce jako tlak vůči určité skupině osob nebo jednotlivci spočívající v pronásledování, omezování práv, utlačování, nepřipustném zacházení, stíhání, útisku, trestání, šikanování či udělování příkazů.

Mají-li být touto prací popsány právní formy perzekuce, bude se jednat ze strany autora o snahu v jednotlivých popsáných případech nalézt určitý právní rámec věci a případně jej zasadit do širšího právně historického kontextu.

Takto vymezená perzekuce se může projevovat v podstatě ve všech oblastech, do nichž perzekující moc může zasahovat. Právní formy perzekuce lze pak rozdělit podle základního dělení moci do oblastí zákonodárství, výkonné moci a soudnictví.

2. Historický vývoj vzniku Protektorátu

Složitá politická situace a národnostní napětí v Československu eskalovaly v druhé polovině třicátých let. Tlak na československou vládu vyvíjeli Němci a s nimi sympatizující české politické síly v rámci republiky. Tento tlak pak podporovalo, ba iniciovalo, hitlerovské Německo. Československá vláda se rovněž dostávala pod tlak slovenských autonomistů, kteří začali důrazněji prosazovat svoje požadavky.

Po připojení Rakouska k Německu se možnost případné obrany proti německé vojenské agresi pro Československo výrazně zmenšila. Požadavky Henleinovy SdP a její protistátní činnosti se stupňovaly, načež v květnu 1938 proběhla, zejména pro zajištění řádného průběhu komunálních voleb, ale i za účelem demonstrace síly, první mobilizace. V září téhož roku pak proběhla mobilizace druhá, která však na následném vývoji nic nezměnila.

Německá agresivní politika vůči Československu prozatím vrcholila územními požadavky za účelem „ochrany“ německého obyvatelstva žijícího v Československu pod heslem „Heim ins Reich“.

30. září 1938 byla evropskými velmocemi podepsána mnichovská dohoda o odstoupení toho československého území Německu, jehož obyvatelstvo převážně tvořili Němci, jakož i některých dalších území. K tomu je třeba říci, že mnichovská dohoda byla uzavřena v rozporu s právem mezinárodním i vnitrostátním právem československým. Československo muselo dohodu přijmout, aby se vyhnulo přímému vojenskému napadení Německem. Další území pak byla pod nátlakem postoupena Polsku a Maďarsku. Československo tak ztratilo velkou část své země včetně obyvatelstva i průmyslových a zemědělských kapacit.¹

¹Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 364 - 366

Ze strany Německa i v československém pohraničí žijících Němců došlo v souvislosti se zábořím předmětného území ke spáchání mnoha trestných činů a přestupků na českém obyvatelstvu. Výnosem Vůdce a říšského kancléře o prominutí trestu ze 7. června 1939 byly všechny tyto trestné činy a přestupky omilostnily. Omilostněné trestné činy a spáchané správní delikty se dle Výnosu považovaly za činy „nutné pro udržení německví v Sudetech“.²

Nacistické Německo se připravovalo na obsazení Československa, ať už jeho pohraničí či celého území, velmi detailně. Z pohledu tématu této práce můžeme uvést například pokyn R. Heydricha ze 7.7.1938, jímž gestapo vytvořilo tzv. A-Kartotéku (A-Kartei), která evidovala všechny možné odpůrce z řad občanů Československa, na které se musí ihned po okupaci zaměřit jednotky gestapa. Tyto potenciální odpůrce řadila kartotéka podle nebezpečnosti a významu do kategorií A 1 až A 3, přičemž podle tohoto rozlišení měli být po okupaci okamžitě zatčeni či sledováni.³

Ihned po obsazení mnichovskou dohodou vymezeného československého území Německem uskutečnily německé bezpečnostní složky, zejména gestapo, tzv. „očist'ovací akci“ (Säuberungsaktion) ve formě zatýkání předpokládaných odpůrců na základě předem připravených seznamů dle kartoték.⁴

Mnichovská dohoda představovala impuls pro slovenskou Hlinkovu ľudovou stranu k dalšímu nátlaku na československou vládu. Hlinkovi autonomisté vydávají „Manifest slovenského národa“, prohlašující nejen právo Slováků na sebeurčení, ale i například boj proti „židovské ideologii“. Požadavky Manifestu byly de facto částečně přijaty, jestliže 6. října 1938 byl J. Tiso jmenován ministrem pro správu Slovenska s tím, že si sám navrhne ministry pro slovenskou autonomní vládu. Autonomie Slovenska i Podkarpatské Rusi pak zakotvil ústavní zákon.⁵

5. října 1938 abdikoval prezident Edvard Beneš a na jeho místo byl zvolen Emil Hácha, dosavadní prezident Nejvyššího správního soudu. Se zvolením Emila Háchy

² Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 388

³ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 34

⁴ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 40

⁵ Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 367 - 361

prezidentem podal demisi předseda vlády generál Syrový a novou vládu sestavil Rudolf Beran.

Tzv. druhá republika se rozhodně nevyznačovala kvalitami demokratického právního státu. Omezení práv a svobod obyvatel zakládal ústavní zákon č. 330/1938 Sb. ze dne 15.12.1938 o zmocnění ke změnám ústavní listiny a mimořádné moci nařizovací. Tento ústavní zákon nadal prezidenta, po dobu dvou let od ustavení Sněmu Slovenskej krajiny, vydávat na návrh vlády podle potřeby dekrety ke změně ústavy a ústavních zákonů. Vláda mohla činit se souhlasem prezidenta opatření, která by jinak vyžadovala formu zákona. Parlament ukončil svoji činnost ihned po přijetí tohoto zákona. Z takto přijatých opatření, která zasáhla do práv a svobod obyvateľstva, můžeme jmenovat například zavedení předběžné cenzury, omezení spolčovacieho práva či zavedení kárných pracovních táborů pro „osoby práce se štítící“. Dále došlo k omezení práva sdružovacího tím, že činnost politických stran napříště spadala pod kontrolu a povolovací řízení vlády.⁶

3. Vznik Protektorátu Čechy a Morava

Získání československého pohraničí však uspokojilo německé územní ambice pouze zčásti. Německo nadále usilovalo o získání celého československého území. Samotné okupaci, která proběhla v noci ze dne 14. na 15. března 1939, předcházelo berlínské „jednání“ mezi Adolfem Hitlerem a Emilem Háchou, na jehož konci Emil Hácha spolu s ministrem Chalkovským podepsali vynucený souhlas s obsazením zbylého českého území Německem. V případě nesouhlasu hrozil vojenský útok Německa. Nutno dodat, že Německo využilo mimo jiné krize na Slovensku, kde docházelo k dalším snahám o prohloubení nezávislosti. Slovensko pak bylo Německem postaveno před volbu mezi maďarským zábořem či vlastní státní samostatností.

⁶ Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 372 - 374

Stejně jako mnichovskou dohodu, ani souhlas s obsazením našeho území Německem nelze považovat za platné jednání dle mezinárodního ani vnitrostátního práva.⁷

V předvečer vzniku Protektorátu Generál Alois Eliáš pronesl následující: „*Po provedení mnichovských usnesení byli jsme bezbranní jako strom v bouři. Nemohli jsme se ani mobilizovat, neřku-li bránit se. Němci mohli obsadit Prahu dříve, než bychom vylepili mobilizační vyhlášky... Hácha byl v Berlíně stejně bezbranný jako národ doma. Berlínský podpis je důsledkem Mnichova. Vojáci byli proti mnichovské kapitulaci a chtěli bojovat třeba proti všem, ale konečné rozhodnutí nebylo v jejich rukou, nýbrž v rukou politiků. Voják musí v demokracii poslouchat politika a československá armáda byla opravdovou demokratickou armádou. Proto nesmí nikdo přijít a obviňovat vojáky, že se nebránili.*“⁸

Protektorát Čechy a Morava byl zřízen výnosem z 16. března 1939 a otištěn ve Sbírce zákonů a nařízení pod číslem 75/1939, jakož i v říšském zákoníku (RGB1 I, s.458).

Nelze pochybovat o tom, že označení formy státu nijak neodpovídalo jeho skutečné podstatě, kdy se jednalo o německou diktaturu směřující k perzekuci obyvatelstva a plnému politickému a ekonomickému podřízení Německu.⁹

Co se týče právního řádu, Výnos zajišťoval jeho recepci a kontinuitu, pokud neodporoval říšským zákonům. Výnos o vzniku Protektorátu konstruovali jeho autoři jako právní normu poměrně obecnou, což umožňovalo německým okupantům širší výklad jednotlivých článků, pokud nechtěli postupovat v přímém rozporu s Výnosem.¹⁰

Ještě před realizací uspořádání Protektorátu dle Výnosu o jeho zřízení panovala po dobu jednoho měsíce tzv. vojenská okupační správa (Militärverwaltung). Naopak s blížícím se koncem války se území Protektorátu měnilo na operační pásmo (Operationsgebiet) a nakonec na území bojové a frontové (Kampfgebiet). V těchto režimech pak ovládala území německá armáda.¹¹

⁷ Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Tereziánské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0, str. 8

⁸ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 8

⁹ Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 16 - 26

¹⁰ Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 376

¹¹ Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 34 - 37

Spolu s německým wehrmachtem pronikají na území Protektorátu v podstatě okamžitě i německé bezpečnostní složky, zejména gestapo. Jeho prvními úkoly bylo nejen zajištění (zatčení) potenciálních nepřátel Říše dle předem připravených seznamů, tzv. A-Karet a M-Karet, ale i zajištění všech důležitých úřadů a evidencí pro usnadnění výkonu příští činnosti gestapa.¹²

Podobně jako při obsazování československého pohraničí, kdy německé bezpečnostní složky provedly výše popsanou tzv. očišťovací akci, podniklo gestapo již záhy po vzniku Protektorátu razii proti možným nepřátelům při preventivním bezpečnostním úderu „Akce mříže“ (Aktion Gitter). Tato zatýkácí a zastráňovací akce se zaměřila na komunisty, německé a židovské emigranty ze Sudet a osoby politicky činné. Akce mříže postihla 5800 až 6400 osob, z nichž asi 1500 bylo odvečeno do tzv. ochranné vazby v koncentračních táborech. Již 28.8.1939 podniklo gestapo podobnou akci, „Aktion Albrecht der Erste“. Akci mříže pak zopakovalo gestapo ještě jednou, pod názvem Akce mříže II. (Aktion Gitter II.) v srpnu 1944.¹³

Oficiální německé a české deníky vykreslovaly vznik Protektorátu jako skutečnost veskrze pozitivní, neboť český národ se dostává pod ochranu silné Velkoněmecké říše, která mu zajistí jak jeho nerušený a svěbytný politický i hospodářský rozvoj, tak i pevné postavení v mezinárodních vztazích. Protektorát se však stal útvarem, který nemohl samostatně vystupovat v mezinárodních vztazích, protektorátní armádu Němci zredukovali v omezené vládní vojsko atd.¹⁴

¹² Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 57 - 65

¹³ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 69,88 a 320

¹⁴ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 9 - 10

4. Správní uspořádání Protektorátu Čechy a Morava

4.1. Úvod

Státní správa se zpočátku dělila do orgánů dvojího druhu, kdy vedle orgánů autonomní správy působily orgány říšské. Ve skutečnosti ani autonomní orgány, jak je nazýval Výnos o vzniku Protektorátu, nebyly autonomní, jestliže i ony podléhaly tzv. říšské výsosti.

4.2. Vyšší správa

V čele autonomní správy stál protektorátní prezident Emil Hácha. Postava Emila Háchy jakožto státního prezidenta a její zevrubný popis by nepochybně přesáhly rozsah této práce vzhledem k jejímu zaměření, přesto si dovoluji shrnout, že Dr. Hácha se nesporně zasazoval o zmírnění některých perzekucí českého obyvatelstva, jeho projevy loajality k Německu je třeba chápat jako pragmatismus. Tyto projevy nabývaly v čase na intenzitě zejména v souvislosti s Háchovým podlomným zdravím.¹⁵

Například při jednání s říšským protektorem von Neurathem Emil Hácha navrhoval, aby, mimo jiné, z internace byli propuštěni nemocní, staří a sociálně slabí, aby byly urychleny procesy s osobami ve vyšetřovací vazbě, dále se Emil Hácha zasazoval o propuštění studentů zatčených 17. listopadu 1939.

Na druhou stranu měl Emil Hácha například nabídnout von Neurathovi, že by se vytvořila česká bojová jednotka, která by bojovala po boku Německa na východní frontě. Von Neurath toto odmítl s tím, že úkolem českých zemí je spíše podpora válečného průmyslu a nikoli přímá účast v bojích. Hácha toto přijal se „zřejmým ulehčením“, konstatoval von Neurath. Ze strany Emila Háchy se tak jednalo spíše o gesto, kterým si chtěl von Neurath naklonit pro výše popsaná zmírnění perzekucí. K podání tohoto návrhu byl navíc Hácha dotlačen konformisty a kolaboranty. Dr. Emil Hácha umírá 27.06.1945 ve vězeňské nemocnici na Pankráci.¹⁶

Výnos o vzniku Protektorátu stanovil, že pro výkon svého úřadu potřebuje protektorátní prezident, jakož i další orgány státní moci „důvěry Vůdce a říšského kancléře“. Členy vlády potvrzoval říšský protektor, který držel veškerou formální i faktickou moc. Říšský

¹⁵ Malý, K. a kol. : Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 379

¹⁶ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 178 - 180

protektor jednal jako Hitlerův zástupce a jako zmocněnec říšské vlády, disponoval mocí vydávat a rušit jakákoli nařízení i se silou zákona, mohl zasahovat libovolně do správních i soudních rozhodnutí. Toto oprávnění zakládalo zejména nařízení o zákonodárství Protektorátu Čechy a Morava ze dne 7.6.1939 (říšský zákoník I, s.1239).

Od vzniku Protektorátu byl na základě nařízení Vůdce a říšského kancléře považován říšský protektor rovněž za jediného reprezentanta vůdce a říšského kancléře v Protektorátu.¹⁷

Prvním říšským protektorem byl Konstantin von Neurath, na konci září 1941 jej jako zastupující říšský protektor nahradil Reinhard Heydrich, kterému se podrobněji věnují další kapitoly. Po smrti Heydricha jmenoval Hitler říšským protektorem Kurta Daluegeho, který je, mimo jiné, zodpovědný za vyhlazení Lidic a Ležáků. Po válce jej Národní soud odsoudil k trestu smrti. Podobný osud zaznamenal i poslední říšský protektor Wilhelm Frick, kterému trest smrti přičkl Norimberský tribunál.¹⁸

Zástupcem říšského protektora byl státní tajemník, s jehož funkcí sice Výnos o vzniku Protektorátu nepočítal, avšak spolu s historicky prvním říšským protektorem jmenoval Hitler do tohoto úřadu Karla Hermanna Franka.¹⁹

Frankův mocenský vzestup se završil s odvoláním Kurta Daluegeho z funkce říšského protektora a jeho nahrazením Wilhelmem Frickem. Pavel Maršálek spojuje období Frankovy nadvlády s německým vypořádáním se se zbytky české protektorátní autonomie a vrůstání Protektorátu do Říše.²⁰ Zejména v důsledku smrti R. Heydricha začal vykonávat nejvyšší moc ve státě právě K. H. Frank, což potvrdil Hitlerův výnos (VRp 2/1943).²¹

Spolupráci prvního říšského protektora von Neuratha se státním tajemníkem K. H. Frankem lze charakterizovat jako mocenský souboj, který se však neprojevil ve dvojkolejnosti v okupační politice, jejich konkurence nijak nezatěžovala realizaci

¹⁷ Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Tereziánské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0, str. 13

¹⁸ Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 381 - 382

¹⁹ Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 378 a 386

²⁰ Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 53 - 54

²¹ Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 381 - 382

německé politiky v Protektorátu, která usilovala o naprosté využití všech protektorátních zdrojů pro vedení vítězné války, po níž má následovat faktická likvidace českého národa v podobě „germanizace prostoru a lidí“.²²

Germanizaci prostoru a lidí v českých zemích plánovali Němci dlouhodobě a korespondovala s německým nárokováním si většího životního prostoru pro německý národ (Lebensraum). Konkrétní plány germanizace se u jednotlivých nacistů odlišovaly. Například K.H. Frank počítal se dvěma možnými variantami: úplné vysídlení Čechů z Čech a Moravy nebo částečné vysídlení a germanizace zbytku českého obyvatelstva.

Protektorátní vláda navazovala na předchozí druharepublikovou vládu a stala se „jakýmsi hybným centrem veškeré legislativy i administrativy“. Všechna důležitá rozhodnutí přijímala vláda ve sboru, tedy i všechna vládní protizidovská opatření popsaná v dalších kapitolách. Vláda pak odpovídala prezidentovi a říšskému protektorovi.²³

Za dobu Protektorátu se u moci vystřídaly 4 vlády, jejich předsedy byli R. Beran, A. Eliáš, J. Krejčí a R. Bienert. V jednotlivých protektorátních vládách najdeme rozdíly v tom, zda a popřípadě nakolik se jejich působení omezilo na pouhý nástroj prosazování vůle okupantů. Zatímco vlády prvních dvou jmenovaných předsedů, respektive její někteří členové, byly ve spojení s odbojem (sám generál Alois Eliáš byl pro spojení s odbojem popraven), vlády J. Krejčího a R. Bienerta si s okupační mocí zadaly daleko více, jestliže v těchto vládách seděl například Emanuel Moravec. V čase se ovšem zásadně zvětšovala závislost protektorátních vlád na říšském protektorovi a později státním tajemníkovi.²⁴

4.3. Nižší správa

Dosavadní volená správa se se vznikem Protektorátu postupně omezuje na nevolené úřady vykonávající moc na příslušném stupni, tj. země, okres, obec. Vedle pozůstatků prvorepublikové správy se okamžitě začíná etablovat říšská správa, pod její působnost

²² Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 38 - 39

²³ Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 78

²⁴ Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 379 - 380

spadaly všechny záležitosti týkající se Němců žijících v Protektorátu. Německé správní jednotky se rozpadaly do tzv. oberlandratů. Vedle této správní činnosti prováděla říšská správa i dohled nad autonomní českou správou. Správní činnost vykonávaly tyto instituce na základě německých právních předpisů a v němčině, přičemž autonomní úřady úřadovaly v jazyce německém a českém.

Na základě výnosu předsednictva ministerské rady z 19.8.1939 č.j. 18 377/39 M.R. byla zavedena zásada dvojjazyčnosti ve veřejném životě, včetně veřejné správy. Vládní nařízení z 25.1.1940 č. 231 pak dále zavádělo povinou výuku němčiny na českých školách.²⁵

Dvojkolejnost správy končí s realizací Heydrichovy správní reformy, kterou přešla část agendy, té méně podstatné, z oberlandratů a říšského protektora na germanizované jednotné orgány, které vykonávaly správu „z příkazu Říše“. Lze shrnout, že se v podstatě jednalo o propojení říšské a autonomní správy jakožto završení procesu germanizace správních úřadů, mělo se nadále „méně spravovat a více řídit“. S dalším vývojem a neúspěchy Německa na všech frontách pak dochází k zjednodušení správní činnosti de iure i de facto.

Samotné správní akty pak postrádaly z dnešního pohledu podstatné náležitosti jako například odůvodnění rozhodnutí, omezila se možnost podávat opravné prostředky atd.²⁶

²⁵ Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 392

²⁶ Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 383

5. Bezpečnostní aparát

Vedle zčásti autonomních bezpečnostních sborů jako četnictva a dalších složek uniformované i neuniformované policie, působila v Protektorátu i německá a nanejvýš obávaná státní tajná police, gestapo (Geheimstaatspolizei). Z německých bezpečnostních složek jmenujme dále Sicherheitsdienst či útvary německé pořádkové policie (Ordnungspolizei). Tyto složky pak podléhaly primárně berlínskému velení.²⁷

6. Formy normotvorby aplikované v Protektorátu a protektorátní právo

Vedle autonomních právních předpisů recipovaných z období před vznikem Protektorátu, platilo na protektorátním území i říšské právo. Recepce říšského práva zůstala ne zcela vyjasněna, podobně jako vymezení subjektů nadaných zákonodárnou mocí a subjektů nadaných vydávat podzákonné právní normy. Neméně složitý byl systém různých sbírek právních norem, jejichž adresáti se tak mohli jen těžko seznamovat se svými právy a povinnostmi, značný problém představovala i jazyková bariéra.²⁸

Můžeme shrnout, že formy právních předpisů včetně právní síly byly voleny ad hoc dle potřeby a zamýšleného obsahu daného předpisu. V Protektorátu tedy platily zásadně říšské právní předpisy a tzv. autonomní právní předpisy.

Říšskými právními předpisy byly nařízení (Verordnung) a výnosy (Erlass) Adolfa Hitlera a jeho jinak projevená vůle, říšské zákony, nařízení ministerské rady pro obranu Říše s mocí zákona, nařízení říšských ministrů, nařízení říšského protektora, nařízení německého státního tajemníka pro Čechy a Moravu K. H. Franka od srpna 1943, nařízení oberlandrátů, rozhodnutí úřadů říšské pracovní služby nebo pověřenců německé pracovní fronty atd.

²⁷ Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 73

²⁸ Maršálek, P.: *Protektorát Čechy a Morava*, Praha, Nakladatelství Karolinum, 2002, str. 87 - 97

Mezi autonomní právní předpisy pak řadíme dekrety státního prezidenta, nařízení vlády, opatření vlády a jednotlivých ministrů, normotvorba zemských a krajských úřadů.²⁹

Historici a právní teoretici si kladou otázku, zda je možné, při dnešním chápání pojmu práva jako nestranného instrumentu, jež by umožňoval v rámci předem pevně stanovených pravidel, opřených o všeobecný konsensus, bezkonfliktní chod celé společnosti a naplňování ideálů spravedlnosti, právní jistoty i svobodného uspokojování potřeb jednotlivce, považovat protektorátní právo za právo, jestliže toto sloužilo porobě státu, jednotlivce, realizaci rasistických opatření vycházejících z lidské nerovnosti a především i k nátlaku a likvidaci skupin osob či celých národů. Pavel Maršálek nabízí pojem legální (do zákonné formy oděné) neprávo.³⁰

Vedle předchozí české struktury a soudní organizace vznikla rovněž německá soudní soustava pro německé příslušníky Protektorátu. Jednalo se o trojinstanční soustavu o šestnácti soudech, první instanci představovaly úřední soudy (Amtsgericht), proti jejich rozhodnutí se mohl dotýčný odvolat k jednomu ze zemských soudů (Landgericht). Jakýmsi nejvyšším soudem byl vrchní zemský soud (Oberlandgericht). Soudní organizaci pak kopírovala soustava státních zastupitelství.³¹

Postupem času se důležitost civilních řízení, alespoň v očích okupantů, výrazně snížila ve snaze vše podřídit válečnému úsilí. V oblasti civilního soudnictví uveďme především nařízení z 16.5.1942, 12.1.1943 a 12.5.1943, která zaváděla odklad projednání a řešení sporných i nesporných záležitostí, které se nepovažovaly za důležité pro vedení války.³²

Vedle české a německé běžné soudní soustavy vznikly i zvláštní trestní soudy (Sondergericht), které trestaly činnost zaměřenou proti okupační moci. Řízení před těmito soudy se redukovala na krátký a zjednodušený rozhodovací proces bez opravných prostředků, rozsudek býval zpravidla okamžitě vykonatelný. Oldřich Sládek uvádí, že tyto soudy spadaly pod vedení gestapa, které tyto soudy pořádalo ve formě výjezdního zasedání do místa, kde se trestné činy měly udát, aby měla soudní

²⁹ Krýlová, Z. : *Právní formy perzekuce československých občanů v době Protektorátu Čechy a Morava 1939 – 1945*, Plzeň 2012, 127 stran, diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce: Karolina Adamová, str. 41 -50

³⁰ Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 122

³¹ Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 388 - 389

³² Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 76

rozhodnutí co možná největší dopad na obyvatelstvo.³³ Od roku 1941 působí v Protektorátu i soud SS a Policie pro Čechy a Moravu. Dále se na Protektorát vztahovala působnost Říšského soudu (Reichsgericht) a Lidového soudního dvoru (Volksgerichtshof)³⁴

Německé trestní právo se aplikovalo nejen na Němce žijící v Protektorátu, ale i na české obyvatele, pokud jejich trestné činy měly směřovat proti Vůdci, Říši nebo pokud se jednalo dle příslušných německých právních předpisů o velezradu či zemězradu. Uložené tresty byly nanejvýš neadekvátní k povaze a závažnosti trestného činu, jestliže i nedbalostní trestné činy se postihovaly tresty smrti.

Další rozšíření trestů smrti znamenalo přijetí říšského zákona ze dne 16.9.1939. Na základě Hitlerova pokynu mělo být proti „nepřátelům státu“ postupováno použitím policejních prostředků, kdy se jednalo nejen o ochrannou vazbu, ale i o popravu bez jakéhokoli soudu. Zákon pak upřesňovala Heydrichova směrnice z 20.9.1939, podle které mezi činy zasluhující trest smrti patřily „pokusy o sabotáže, pobuřování nebo rozvracení příslušníků armády nebo většího okruhu osob“. Tresty smrti se pak prováděly bez jakéhokoli soudu formou tzv. zvláštního zacházení (Sonderbehandlung). Institut „zvláštního zacházení“ se aplikoval zejména při zvěrstvech páchaných v koncentračních táborech.³⁵

Nařízení č. 396/1940 Sb. a č. 184/1944 Sb. upravovala výkon trestního soudnictví, výrazně se jimi zjednodušilo trestní řízení, mimo jiné omezením opravných prostředků. Vládním nařízením č. 143/1942 Sb. se protektorátní trestní právo více přizpůsobilo a přiblížilo říšskému právu trestnímu.³⁶

Jedním z hlavních nástrojů nacistického teroru byly tzv. stanné soudy v rámci případně vyhlášeného stanného práva. Jedná se o výjimečný stav, který okupanti v Protektorátu vícekrát vyhlásili. Uvádí-li tato kapitola, že se trestní řízení redukovalo na velmi jednoduchý proces, kdy obviněný nebyl nadán efektivními právy hájit se, platí toto pro stanné soudy dvojnásob. Stanné soudy můžeme chápat jako „továrny na rozsudky

³³ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 190

³⁴ Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 75

³⁵ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 98 - 99

³⁶ Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 388 - 389

smrti“. Tyto soudy zasedaly ve tříčlenném senátě a rozhodly buď o trestu smrti, předání gestapu či o osvobození. Rozsudky pak ihned po vyhlášení nabyly právní moci a téměř ihned bývaly vykonány.³⁷

Justice se stala prostředkem teroru obyvatelstva, všechny kvality trestního řízení se omezily na vynesení již před procesem určeného rozsudku. Jestliže nad Protektorátem panovalo „neprávo“, lze jen těžko hovořit o justici v soudobém slova smyslu.

I po odpykání trestu odnětí svobody se dotyčný dostával ze spárů nacistických bezpečnostních složek jen velmi těžko, zejména na základě Heydrichova tajného výnosu, podle něhož všechny osoby, jež budou pro nedostatek důkazů osvobozeny nebo odpykaly trest odnětí svobody, mohou být propuštěny jen se souhlasem gestapa, které tento souhlas udělovalo jen sporadicky a většina těchto osob byla gestapem poslána do koncentračního tábora.³⁸

7. Obyvatelstvo Protektorátu a běžný život

Německá protektorátní politika se vyvíjela od cílů upevnování okupační moci po plné využití všech myslitelných protektorátních zdrojů, ovšem již od počátku zahrnovala tato politika perzekuce obyvatel, zejména na základě rasového principu. Pavel Maršálek rozděluje trvání Protektorátu do tří období: neurathovské, heydrichovské a frankovské.³⁹

Život v Protektorátu byl tvrdý, plný strádání, krutosti a tlaku bez ohledu na to, že české území Němci získali bez použití zbraní. Všudypřítomná nejistota, nacistická represe a obavy o život vlastní či životy blízkých sužovaly každodenní běžný život. Obyvatelstvo objektivně strádalo i materiálně, jestliže podléhalo systému potravinových lístků a všeobecnému nedostatku.

³⁷ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 153 - 154

³⁸ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 152

³⁹ Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 177 - 178

Pocity těch, kteří prožili období Protektorátu, jsou jen velmi těžko sdělitelné, nic na tom nemohl změnit ani nedávný pokus České televize o rekonstrukci protektorátního života v podobě reality show.

Pro popis právních forem perzekucí obyvatelstva je třeba v samém úvodu této kapitoly vymezit skupiny obyvatel, které žily v Protektorátu. Vedle německých říšských občanů, kteří podléhali říšským orgánům i soudům, zde byli protektorátní obyvatelé, a nakonec třetí skupina obyvatel, na něž dopadaly rasové předpisy, podle nichž byli omezováni na svých právech.

Říšskými obyvateli byli občané německé národnosti na základě nařízení z 20. 4.1939 se zpětnou účinností od 15. března s v souladu s norimberskými zákony. Tito občané museli mít ke dni 10.10.1938 v některé protektorátní obci nebo v pohraničí domovské právo. Občané anektovaného pohraničí, kteří se přihlásili k německé národnosti, získali německé státní občanství jako říšští Němci. Kdo říšské občanství takto nezískal, mohl o něj požádat Vrchní zemskou radu.⁴⁰ Němečtí říšští občané žijící v Protektorátu pak spadali pod jurisdikci německých protektorátních soudů.⁴¹

Institut říšského občanství s sebou přinášel celou řadu výhod, jako přístup k úřadům, funkcím, neomezeného podnikání, volného usazování, Němci dostávali větší příděly z přidělového systému. Druhou stranu pomyslné mince představovala povinná služba v německém wehrmachtu či později ve volkssturmu. Němci se museli rovněž potýkat s všudypřítomnou a pochopitelnou nevráživostí Čechů.⁴²

„Řadovými“ příslušníky Protektorátu byli dle vládního nařízení č.19/1940 Sb. se zpětnou účinností českoslovenští občané, kteří měli dne 16.3.1939 bydliště, domovské právo nebo nárok na udělení domovského práva v některé obci na území Protektorátu nebo ke dni 10.10.1938 měli bydliště na území anektovaném Německem, ale zachovali si československou státní příslušnost, nebo ji znovu nabyli opcí. Dále se jednalo o příslušníky české národnosti a dne 16.3.1939 měli domovské právo na Slovensku nebo

⁴⁰ Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 386 - 387

⁴¹ Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Tereziánské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0, str. 15

⁴² Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 194 - 195

na Podkarpatské Rusi a nemohli získat občanství na území okupovaném Maďary nebo Slovenského státu.⁴³

I v Protektorátu se projevila nacistická snaha o určitou vědeckost rasistických teorií, od roku 1941 probíhala v rámci běžných, zejména dětských, lékařských prohlídek povinná vyplňování předem připravených dotazníků, jejichž následné vyhodnocení mělo odpovědět na otázku, nakolik jsou Češi „rasově čistí“. Výsledky těchto zjištění byly tristní pro sudetské Němce, kdy Češi tyto svojí „rasovou čistotou“ poměrně výrazně předčili. Zkoumání „rasové způsobilosti“ bylo jednou z podmínek pro schválení česko-německého smíšeného manželství.⁴⁴

8. Perzekuce obyvatel v oblasti hospodářství

8.1. Úvod

Hitlerovské Německo potřebovalo pro vedení příští války a zlepšení vlastní ekonomické situace vůbec efektivně fungující národní hospodářství Protektorátu. To podléhalo přísnému plánování a vůdcovskému principu.

8.2. Kontrola a reorganizace hospodářství

21. března 1939 bylo schváleno vládní nařízení, které zavádělo nucenou správu jednotlivých podniků, do nichž byli případně dosazováni nucení správci, kontroloři (Treuhänder).⁴⁵

Dosazování nucených správců můžeme chápat jako první kroky k dlouhodobému cíli v podobě germanizace hospodářství a zemědělství.⁴⁶

Dalším krokem reorganizace hospodářství bylo nařízení vlády z 23. června 1939 „o organické výstavbě hospodářství“. Tímto nařízením musely být podniky členy povinné

⁴³ Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 386 - 387

⁴⁴ Krýlová, Z. : *Právní formy perzekuce československých občanů v době Protektorátu Čechy a Morava 1939 – 1945*, Plzeň 2012, 127 stran, diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce: Karolina Adamová, str. 56

⁴⁵ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 42

⁴⁶ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 143

podnikatelské organizace, která podléhala jednotnému státnímu řízení prostřednictvím ministerstev a svazů. Vznikl tak například Ústřední svaz obchodu, Ústřední svaz řemesel. Větší podniky se stávaly součástí velkých německých koncernů. Státní řízení hospodářství se projevovalo v určování objemu a druhu výrobního sortimentu, přičemž tyto pokyny udělovala svazům příslušná ministerstva tak, aby byly naplněny hospodářské plány státu korespondující s hospodářskými plány Německa. Vedle ústředních svazů působily v Protektorátu i tzv. dozorčí úřadovny pro řízení dovozu a vývozu zboží, které podléhaly přímo Úřadu říšského protektora.⁴⁷

„První na řadu“ přišly židovské továrny a obchodní společnosti, staly se objektem agresivní arizace a germanizace, mj. dle nařízení říšského protektora Konstantina von Neuratha z června 1939, které definovalo pojem „židovský podnik“.⁴⁸ Za židovský podnik se považovaly společnosti, kde jedním ze společníků či členů statutárního orgánu byl žid.

Řízené hospodářství zasahovalo i do volného pohybu pracujících, v červnu 1939 bylo vydáno nařízení o „příkazování osob k zemědělským pracím“⁴⁹

Tlak německé okupační politiky v oblasti hospodářství sílil s přibývajícím neúspěchy německých armád na světových bojištích, začátkem září 1943 vydává proto Hitler výnos o koncentraci ve válečném hospodářství. Protektorátní hospodářství se tak dostalo pod přímé vedení říšského ministra pro zbrojení a válečný průmysl, Alberta Speera.⁵⁰

8.3. Kontrola a reorganizace zemědělství

Co se týče zemědělství, byly zřízeny nucené stavovské korporace, docházelo k rozsáhlým soupisům půdy, inventarizacím majetku, byl určen konkrétní rozsah osevu půdy a zejména povinné dodávky rostlinné a živočišné produkce za pevně stanovené ceny. Vládní nařízení z 18.9.1939 taxativně stanovilo výrobky, které podléhaly přímé kontrole. Výrobci si směli ponechávat jen povolené množství těchto výrobků. Jednání

⁴⁷ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 42

⁴⁸ Kárný, M.: *Konečné řešení: Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, 1. vydání, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1991, ISBN 80-200-0389-4, str. 10

⁴⁹ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 43

⁵⁰ Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 97

v rozporu s tímto nařízením mohlo být trestáno „pokutou až do 1 milionu korun nebo vězením do jednoho roku“.⁵¹

Vládním nařízením č. 121/1939 Sb. ve znění vládního nařízení č. 189/1940 Sb. byl zřízen Nejvyšší cenový úřad, který mohl stanovovat směrné nebo pevné ceny zboží a služeb.⁵²

Zemědělci byli organizováni stavovskými korporacemi od Ministerstva zemědělství přes tržní svazy až po jednotlivé výrobce. Výše uvedené povinné dodávky byly zemědělci obcházeny, za což hrozily přísné tresty. Za období od 1.12.1941 do 31.1.1942 bylo potrestáno celkem 19 270 osob pokutami v celkové výši 48,5 milionu Korun a tresty odnětí svobody v celkové úhrnné výši 142 let a 4 měsíce, za následující dvouměsíční období se zvýšil počet trestaných o tisíc a celkové tresty na svobodě se zvýšily téměř o tři desítky let. Postupné zhoršení situace během války způsobilo nárůst černého trhu, kdy i přes přísné tresty se dle zpráv Sicherheitsdienst zatajovalo 20 až 40% procent vyrobených zemědělských komodit.⁵³

V době stanného práva trestaly tyto hospodářské trestné činy obávané stanné soudy. Například v době Hydrichova stanného práva bylo popraveno 169 osob.⁵⁴

Politika německého okupačního vedení se nedotýkala jen hospodářství či zemědělství jako takového, jejím smyslem byla příprava opatření pro dosažení daleko větších či obecnějších cílů, které korespondovaly s dlouhodobou nacistickou germanizační politikou „prostoru a lidí“. Tato opatření byla připravována Pozemkovým úřadem pro Čechy a Moravu (Bodentamt für Böhmen und Mähren), který podléhal německému vedení. Připravovaly se podmínky pro kolonizaci německými přistěhovalci a pro postupné rozšiřování německých „jazykových ostrovů“ kolem Jihlavy, Brna, Olomouce a dalších měst. Přestože provádění této politiky bylo zamýšleno spíše pro období poválečné, na Neveklovsku bylo vystěhováno ze svých domovů 18 000 obyvatel ze 71 obcí. Obdobně bylo postupováno na Milovicku a Vyškovsku. Okupanti těmito

⁵¹ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 44

⁵² Malý, K. a kol.: *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 392

⁵³ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 238 - 239

⁵⁴ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 162

opatřeními získali pro příští osídlovací politiku více než půl milionu hektarů zemědělské půdy.⁵⁵

Již výnos o vzniku Protektorátu uváděl, že Koruna česká je zákonnou měnou pouze vedle Říšské marky. Došlo k pevnému stanovení vzájemného kurzu v poměru 1:10 ve prospěch Říšské marky, přestože reálně se kurz pohyboval v poměru 1 : 6 či 7. Tím si polepšili ti, kteří disponovali Říšskými markami. Dalším opatření, které mělo negativní vliv na hospodářskou situaci protektorátního obyvatelstva, bylo zavedení celní unie s Německem, které znamenalo nejen konec, byť omezené finanční autonomie Protektorátu, ale pro běžného občana ještě větší nedostatek potravin a jiných spotřebních artiklů, které byly v podstatě odčerpávány do Německa. Vznikem celní unie se dále zvětšila konkurence některým českým podnikům v podobě velkých německých společností.⁵⁶

„Venkov živí Prahu“

Všechna výše popsaná opatření podpory německého hospodářství a později německého válečného úsilí přinášela značný zásah do kvality běžného života a životní úrovně protektorátních obyvatel. Systém těchto opatření, charakterizovaný zejména přidělovými lístky, způsoboval obecný nedostatek potravin a zboží vůbec. Rostl tak černý trh, v souvislosti s ním hovoříme o tzv. šmelinářích, které režim krutě postihoval. Obyvatelé velkých měst se mnohdy uchýlovali k tajným zásobovacím cestám na venkov, kde si obstarávali potraviny výměnou za cenné komodity, které měli doma.

Reakci českého obyvatelstva na stále se zhoršující životní úroveň ovlivňoval strach z represí, které by po případných protestech mohly následovat. Přesto docházelo k četným sabotážím a stávkám v továrnách, například v jinonické Waltrovce 11.9.1941, kde zastavilo práci až 2000 dělníků. Stávku potlačilo gestapo pod vedením šéfa protikomunistického referátu W. Leimera, kdy bylo zatčeno 69 podezřelých z organizování stávky, deset z nich skončilo v koncentračním táboře Mauthausen, konce války se dožil jediný z nich.⁵⁷

⁵⁵ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 236 - 238

⁵⁶ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 44, 155

⁵⁷ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 149

8.4. Nucené práce

Zárodky nucené práce lze spatřovat již v době před vznikem Protektorátu. Nařízením vlády ze dne 11.10.1938 se zřídily pracovní útvary, kam byli povoláváni zejména nezaměstnaní dělníci. Vláda zde reagovala na příliv uprchlíků zejména z pohraničních oblastí postoupených Německu po Mnichovské dohodě. Dalším vládním nařízením o kárných pracovních táborech vláda postihovala osoby „práce se štítící“.

Ještě před patnáctým březnem 1939 podněcovalo Německo druhorepublikovou vládu, aby pořádala náborů pro práci v Německu, což se také v dobrovolné formě dělo. Po vzniku Protektorátu se náborové akce rozběhly naplno. Náborů postupně ztrácely charakter dobrovolnosti, například proto, že odmítl-li nezaměstnaný nabídku práce v Říši, přišel o podporu ze strany státu a byl naopak povolán do pracovního útvaru. Slibované pracovní podmínky se diametrálně lišily od reálných pracovních podmínek.⁵⁸

O maximální využití pracovního potenciálu obyvatel Protektorátu dbaly Úřady práce dle vládního nařízení č. 193/1939 Sb., výrazným krokem k tomu směřujícím byla všeobecná pracovní povinnost dle nařízení vlády č.190 a 195/1939 Sb.. V červnu 1941 byly zavedeny tzv. pracovní knížky pro osoby starší čtrnácti let. Vládním nařízením č. 46/1941 Sb. byli lidé přikazováni na práce v rámci Protektorátu, aby tak nahradili ty, kteří byli nasazeni v Říši. Pracovní úřady mohly vyslat osoby schopné práce ve věku 18 až 50 let kamkoli v rámci Protektorátu. Stávky byly zakázány, odborové organizace byly povinně sloučeny do Národní odborové ústředny zaměstnanecké.⁵⁹

Ve druhé vlně pracovního nasazení, v období mezi léty 1941 a 1942 došlo k zintenzivnění nucených náborů do Říše. Byly povolány celé ročníky 1921 a 1922 a později ročníky mladší i starší. V následujících letech se hovoří o maximálním vystupňování všech forem mobilizace pracovních sil v rámci totálního válečného úsilí. Totální nasazení v Říši umožňovala vládní nařízení, např. č. 46/1941Sb. nebo č. 177/1944 Sb. V dubnu 1944 dosáhl tzv. „totaleinsatz“ svého maxima, kdy v Říši nuceně pracovalo 401 763 mužů a žen z Protektorátu.⁶⁰

V případě neuposlechnutí rozkazu k nástupu na nucené práce byl povolán hledán policejními složkami, které koordinovalo gestapo. Byl-li hledaný dopaden, gestapo jej

⁵⁸ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 48 - 50

⁵⁹ Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 392

⁶⁰ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 50 - 53

internovalo ve sběrném táboře a následně znovu odeslalo do Říše na nucené práce, v případě opakovaného útěku a dopadení následoval tábor nikoli pracovní, ale koncentrační.^{61, 62}

9. Nesouhlas a odboj

9.1. Úvod a reakce českého národa

K popsáním politickým změnám v souvislosti se vznikem Protektorátu se česká veřejnost od počátku stavěla odmítavě, velmi výrazně se, minimálně vnitřně, vymezovala jak proti všemu německému, tak proti protektorátnímu zřízení a nakonec i proti kolaborantům a všem, kteří se snažili využít nové poměry ke svému prospěchu. Společné soužití Čechů a Němců, které trvalo po staletí, dospělo do fáze nenapravitelné krize.⁶³

Vedle tajné formy odporu proti okupační moci však docházelo k projevu nesouhlasu i veřejně, například v souvislosti s výročím vzniku Československa 28. října. V tento den se konaly demonstrace po celém Protektorátu, v samotné Praze je odhadován počet účastníků na 100.000. Při demonstraci byl smrtelně zraněn dělník V. Sedláček a student Jan Opletal. Pohřeb Jana Opletala rozpoutal vlnu dalších manifestací. Na Právnické fakultě musela dokonce zasáhnout jednotka SS, která zatkla asi dvě desítky studentů.

Manifestace spojené s výročím vzniku Československa a pohřbem Jana Opletala pojala okupační moc jako záminku pro provedení zásahu proti českým vysokoškolákům a české inteligenci vůbec. V Berlíně bylo za účasti samotného Adolfa Hitlera rozhodnuto o uskutečnění akce „Sonderaktion Prag vom 17. November 1939“. V noci na 17. listopad 1939 vnikly zasahující jednotky do studentských kolejí v Praze, Brně a Příbrami, kde zatkli asi 1200 vysokoškoláků.⁶⁴

⁶¹ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 317 - 318

⁶² Předvolání k Pracovnímu úřadu je připojeno v Barevné příloze

⁶³ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 13

⁶⁴ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 99 - 103

Devět představitelů studentských spolků bylo zastřeleno druhého dne. Dále bylo rozhodnuto o uzavření českých vysokých škol, prozatím na dobu tří let. Dále bylo v některých okresech vyhlášeno stanné právo. Národ byl dokonale zastrašen a zdrcen.⁶⁵

Vládnoucí moc usilovala o regulaci českého vlastenectví a jeho projevů již v jeho zárodku. Pozornost příslušných úřadů se zaměřila i na lidově-kulturní oblast. V polovině června 1939 bylo například vydáno nařízení Ministerstva vnitra o zákazu zpěvu národních písní v restauracích, vinárnách a veřejných místnostech. Zakázána byla například píseň Hej, Slované!

Došlo i k dočasnému zákazu některých sportovních utkání, zejména po vítězství pražského fotbalového týmu nad týmem berlínským výsledkem 2:0. Při návštěvě divadelních představení vyjadřovali diváci národní soudržnost společným okázalým potleskem, kterým reagovali na silné momenty hraného děje a kterým se ztotožňovali s příběhem a statečností jednotlivých divadelních postav. Na základě toho byla v tisku, například v Národní politice dne 1. dubna 1939, uveřejněna na první pohled více než absurdní výzva:

*„Žádáme obecnstvo, aby v průběhu představení netleskalo. Opakování árií je naprosto zakázáno. Projevy zasahující do děje porušují sloh Národního divadla a poškozují umělecké i národní možnosti předního a odpovědného divadla státního. Teprve na konci každého dějství i představení je vhodná doba k projevům uspokojení a souhlasu. Tato připomínka se činí ve shodě s projeveným přáním váženého obecnstva. Úmyslní rušitelé budou z divadla odstraněni.“*⁶⁶

9.2. Odbojové organizace

Ohledně vzniku Protektorátu 1939 se někteří obyvatelé organizují v odbojových skupinách. Odbojové organizace se profilují národnostně a občansky, jejich členy jsou i příslušníci napříč prvorepublikovým politickým spektrem. Komunisté se naproti tomu profilují stranicky, jejich propojení s ostatními složkami odboje se posílilo po napadení Sovětského svazu Německem v létě 1941. Hovoříme-li o likvidaci prvních odbojových garnitur v souvislosti se vznikem Protektorátu, další vlna likvidace odboje přišla s nástupem R. Heydricha do úřadu. Likvidace odboje byla nakonec jeho hlavním úkolem. S příchodem Heydricha lze hovořit o likvidaci odboje ve funkčním ale i

⁶⁵ Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 46

⁶⁶ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 13 - 14

fyzickém smyslu. V roce 1942, po Hydrichově působení v úřadu a skončení stanného práva v souvislosti s útokem na něj, tak mohla později vzejít ze zdecimovaného odbojového podhoubí nová garnitura odboje.

Hlavními odbojovými organizacemi byly vedle komunistického odboje, Obrana národa, Petiční výbor věrní zůstaneme, Politické ústředí a Ústřední vedení odboje domácího.

Na první pohled mnohost odbojových skupin měla sjednotit, Připravovaný národní výbor nebo Česká národní rada, která později vedla květnové povstání v roce 1945.⁶⁷

Politické ústředí

Mnohost odbojových skupin mělo sjednocovat také právě Politické ústředí, které se etablovalo spíše ve větších městech a vzniklo spojením kruhů politiků sdružených okolo Prokopa Drtiny a Přemysla Šámala. Organizovali se zde i další političtí představitelé jako L. Rašín (národní demokraté), J. Nečas (sociální demokrat, F. Hála (lidovci), F. Richter (národní socialisté), K. F. Feierabend (agrárníci).⁶⁸

Obrana národa

Oproti Politickému ústředí čítala ON dále více členů, až na 90 000 osob, převážně příslušníků bývalé československé armády. Té odpovídala i její struktura a organizace. Vedoucími představiteli byli generálové J. Bílý, S. Ingr, S. Vojtechovský, H. Vojta či předseda protektorátní vlády Alois Eliáš. Organizace se připravovala na vojenské povstání, shromažďovala zpravodajské informace atd.⁶⁹ Do Obrany národa lze řadit i Tři krále, velmi úspěšnou a pro nacisty nebezpečnou skupinu Josefa Mašína, Josefa Balabána a Václava Morávka.

⁶⁷ Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 385 - 386

⁶⁸ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 109

⁶⁹ Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 146

Petiční výbor Věrní zůstaneme

Vznik tohoto demokraticky a sociálně orientovaného odboje lze spatřovat již v roce 1938 kolem manifestu vyzývajícího k obraně republiky. Vedení obstarával V. Jankovec, K. Bondy, J. Fischer, plk. J. Churavý a kpt. K. Veselý-Štainer.⁷⁰

Již záhy dochází k prvním zatýkání, mnohdy preventivním. (Například Akce Mříže) Velké vlny zatýkání pak probíhaly zejména na přelomu října a listopadu 1939 a postihly i vedení formujících se organizací, čímž dochází k likvidaci prvních odbojových garnitur, především Polického ústředí a Obrany národa.⁷¹ Oldřich Sládek uvádí, že jen z Obrany národa byly zatčeny dva až tři tisíce odbojářů.⁷²

Za této situace se zbytky nekomunistického odboje sdružují nadstranicky do Ústředního vedení odboje domácího. Další z masových a nanejvýš decimujících vln zatýkání se datuje do období dubna 1941, v lednu 1942 lze hovořit o faktickém zhroucení nekomunistického odboje. Další hromadné zásahy a zatýkání pokračovaly již pod vedením R. Heydricha a po útoku na něj. V létě 1942 je pak ochromen odboj komunistický.⁷³

Odboj byl natolik zdecimován, že se jen těžko mohl znovu organizovat. Popravení či zatčení odbojářů mohli být jen pomalu nahrazeni odvážlivci z řad národa, který byl Němci systematicky terorizován. Přesto vznikly nové garnitury odboje, podníceny válečnými neúspěchy Německa a blížícím se koncem války. S blížícím se koncem války souvisí i způsob boje, kdy sílí partyzánská hnutí a sabotáže. Nově se formující odboj navazuje na Ústřední vedení odboje domácího, hybnou silou nového odboje je Obrana národa pod vedením generála Z. Nováka, dalšími odbojovými centry byly Národní rada česká či Přípravný revoluční výbor pod vedením prof. Grňy, K. Veselého-Štainera, gen. V. Lužy a J. Robotky, označována za Radu tří. Nově se formující nekomunistická rezistence rovněž postrádala jednotné vedení.⁷⁴

⁷⁰ Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 147

⁷¹ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 104 - 110

⁷² Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 109

⁷³ Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 149 - 151

⁷⁴ Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 160 - 163

Také nové ilegální ústřední výbory KSČ nebyly jednotné, jednotlivá centra mezi sebou soupeřila, od roku 1942 se do popředí dostává tzv. Molákovo berounské vedení KSČ, ovšem i toto bylo gestapem zničeno. Významu nabývalo Revoluční odborové hnutí. Ze všech výše uvedených složek, tj. Rada tří, KSČ, ROH (patřilo sem i Revoluční hnutí zemědělců) se pak formuje 30.4.1945 Česká národní rada, která se připravuje na přípravu povstání a převzetí moci.⁷⁵

10. Symbol teroru: Gestapo

Shrnutí vývoje české rezistence proti německému okupačnímu režimu je úvodem pro kapitolu pojednávající o Gestapu (Geheime Staatspolizei), Tajné státní policie. Většina pamětníků považuje gestapo za symbol nacistických perzekucí. Tato představa má svůj nepochybný reálný základ, jestliže právě gestapo sloužilo jako obávaný perzekuční nástroj, když tato instituce nejenom že vykonávala policejní práci v běžném slova smyslu, ale především obyvatelstvo terorizovala raziemi, zatýkáním, zastrahováním a nejistotou způsobenou udavači a konfidenty gestapa, činností volavčích sítí, vyhrožováním a mučením. Následující kapitola se zaměří na působení gestapa v Protektorátu a na dopady jeho činnosti.

Činnost gestapa zajišťovaly jednotlivé úřadovny, dle rozhodnutí Heinricha Himmlera se zřídily dvě rovnocenné úřadovny v Praze a Brně (Geheime Staatspolizeistellen Prag a Geheime Staatspolizeistelle Brünn. Později Heydrich tyto úřadovny povýšil na Geheime Staatspolizeileitstellen). Pod tyto úřadovny spadaly úřadovny nižšího postavení. Například pražské úřadovně velel od června 1939 obávaný dr. Hans Ulrich Geschke, později dr. Ernst Gerke.⁷⁶

Konkrétními instituty gestapa byla tzv. politická či policejní vazba, později ochranná vazba (Schutzhaft). Dále pracovalo gestapo s tzv. předběžným zadržením (vorläufige Festnahme), které mohlo trvat u kriminálních tří a u politických vězňů deset dní. Gestapo používalo dále i tzv. odvetná opatření (Sühnemassnahmen), kdy pro výstrahu

⁷⁵ Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 163 - 166

⁷⁶ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 73 a 231

zatkló předem vybraný okruh osob. Toto opatření bylo použito například v dubnu 1939 v Plzni.⁷⁷

Každá služebna gestapa měla speciální jednotku určenou pro zatýkání (Fahndungskommando), k němuž se přiděloval „zpracovatel“ případu. Gestapáci zatýkali zpravidla v početní přesile, kterou mohli zajistit povoláním posil z dalších úřadoven či jiných bezpečnostních útvarů. Samotná zatčení, pokud byla plánovaná, probíhala mezi třetí a čtvrtou hodinou ranní, obvykle následovala domovní prohlídka, načež se na dotyčného uvalila policejní vazba (zadržení dle soudobého trestního práva). Zadržení mohlo u politických vězňů trvat až 56 dní, během kterých vyšetřovatel musel případ vyšetřit. Na konci vyšetřování obviněného buď propustil pro nedostatek důkazů, nebo jej předal německé justici. Mohl rovněž RSHA navrhnout obviněnému vazbu, kterou obviněný vykonával v koncentračním táboře. Zde docházelo k vraždám takto vězňených osob, mělo-li na tom gestapo zájem a pro nedostatek důkazů nebylo možné dotyčného postavit před soud. Jednotlivec se tak stával obětí zvláste konkrétního vyšetřovatele.

Během výslechů byli obvinění trýzněni vyšetřovateli, kteří měli v podstatě volnou ruku při mučení obviněných, přestože násilí podle oficiálních předpisů gestapa bylo povoleno jen v rámci tzv. zosřeného výslechu. Výsledky lze charakterizovat jako spojení nesnesitelného fyzického a psychického násilí.⁷⁸

Příkladem odolání gestapáckému tlaku je Oldřich Pechal, který se dostává do Protektorátu jako parašutista. Po rozpadu jeho parašutistické skupiny se mu dlouho dařilo před gestapem utíkat, ovšem nakonec byl dopaden, i za pomoci konfidentů. Již při zatýkání kladl obrovský odpor, dlouho vedl marný boj s přesilou. Při následných výsleších, kdy byl mučen v podstatě všemi myslitelnými způsoby, gestapu nic neprozradil. Samotní příslušníci gestapa se shodli, že Oldřich Pechal byl jedním z nejsilnějších a nejstatečnějších vyslýchaných, které kdy viděli.⁷⁹

Po výsleších byl obviněný předán soudu, případy mimořádně závažných zločinů velezrady a zemězrady se projednávaly u Lidového soudu v Berlíně nebo Vrchních

⁷⁷ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 21, 23, 45

⁷⁸ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 126 - 128

⁷⁹ Šulc, J.: *Dva proti Říši*. Praha. Vydání první. Euromedia Group k.s. – Knižní klub, 2007

zemských soudů v Drážďanech nebo Breslau (dnes Wrocław). Ostatní případy řešily Německé zemské soudy v Praze a v Brně, nebo od 21.2.1940 při nich zřízené zvláštní soudy (Sondergericht).⁸⁰

11. Symbol teroru: Heydrich

11.1. R. Heydrich a jeho činnost v úřadě říšského protektora

V září 1941 povolává Hitler K. von Neuratha a K. H. Franka, aby jim oznámil, že pro „rostoucí odpor“⁸¹ v Protektorátu hodlá nastolit ostřejší kurz, a že za tímto účelem dosazuje do čela Protektorátu Reinharda Heydricha, zatímco von Neurath nastoupí na dovolenou.⁸²

O rostoucím odporu v Protektorátu hovořil opakovaně i Heydrich, čímž chtěl především odůvodnit všechny připravované represe.⁸³

V neděli 28. 9. 1941, pravděpodobně záměrně v den někdejšího státního svátku, se Heydrich ujímá úřadu.

Josef Goebbels, říšský ministr propagandy měl k tomuto vyřknout následující:

„V nynější kritické situaci je nezbytné, aby se kormidla chopili ti nejsilnější. Tito energičtí jedinci musejí jednat rázně a sebejistě. Nemají právo nechat se odvrátit od dosažení vytyčeného cíle citovými důvody. Národ nyní bojuje o přežití, a proto se nesmíme svazovat zbytečnými ohledy. Ty musíme brát pouze na německý národ.“⁸⁴

Svoje představy o vedení Protektorátu Heydrich uvedl německým novinářům dne 28.9.1941 a dále v projevu určenému užší skupině nacistických protektorátních špiček dne 2.10.1941, kde představitelům okupační moci sdělil mimo jiné následující:

⁸⁰ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 129 – 130

⁸¹ Což můžeme pojmut jako nárůst odbojového hnutí.

⁸² Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 47

⁸³ Mastný, V. : *Protektorát a osud českého odboje*, EUROLEX BOHEMIA s.r.o., Praha 2003, ISBN 8086432-56-4, str. 182

⁸⁴ Husson, E.: *Heydrich – Konečné řešení židovské otázky*, 1. vydání, DOMINO, Ostrava 2009, ISBN: 978-80-7303-467-2, str. 228

„Žijete uprostřed evropského osudového prostoru, který je určován a veden německým národem....platí jasná směrnice, učinit všechno, co slouží Evropě, vedené Velkoněmeckou říší a vystříhat se všeho a potírat všechno, co jí škodí... Vůči zlomyslným silám mohu postupovat jenom s největší tvrdostí...“

„Mám v tomto prostoru jednoznačně a se vší tvrdostí zajistit, aby obyvatelstvo, pokud je české národnosti, pochopilo, že se neleze vyhýbat realitě příslušnosti k Říši a poslušnosti vůči Říši. Nevidím v tom jen úkol zatýkat a předávat k odsouzení a dohlížet, ale chápu to jako systematické zkoumání nepřátelských vlivů, ale i vlastních chyb v jednotlivých oblastech života... Odrazit, potlačit a zajistit vše nepřátelské, avšak i plánovat pro budoucnost všechny věci, které jsou dobré pro němečtí a nutné pro budoucnost.“ A proto by se veškerý okupační mocenský aparát měl stát nepřítelem všech nepřátel....Veškeré počínání německých lidí v tomto prostoru musí být v daném okamžiku usměrňováno naprosto jednoznačně, totiž tak, že vzhledem k válce a z taktických důvodů nesmíme připustit, aby se Čech v jistých věcech rozzuřil a vybouchl...aby si Čech, nemá-li žádné jiné východisko, nemyslel, že teď právě musí vyvolat povstání....“

K dlouhodobým cílům se Heydrich vyjádřil takto: *„(Protektorát) Je srdcem Říše a nemůžeme trpět, co ukazuje německý vývoj v historii, aby z tohoto prostoru přicházely znovu a znovu rány dýkou proti Říši... „k tomu by je měl vést soupis v rasově národnostním smyslu...tím by se české obyvatelstvo rozdělilo na lidi dobré rasy a dobře smýšlející a špatné rasy a špatně smýšlející.“* První kategorie obyvatelstva měla být poněmčena nasazením v Říši či jinde, k tomu Heydrich dodal *„budeme se starat o to, aby už neměli děti, protože je nechceme v tomto prostoru dále rozvíjet.“* Druhou kategorii navrhoval Heydrich vystěhovat. Nebezpečí spatřoval Heydrich v *„špatně smýšlejících lidí dobré rasy“*, které bude třeba *„postavit ke zdi“*, pokud je nepůjde germanizovat.

Spolu s nástupem do funkce vyhlásil Heydrich výjimečný civilní stav v oberlandratech Praha, Brno, Moravská Ostrava, Olomouc, Kladno, Hradec Králové, později v okresech Hodonín, Uherské Hradiště a Uherský Brod. Výjimečný stav určil, že vybrané trestné činy spadaly pod působnost stanných soudů. Ty rozhodovaly vedle nedovoleného ozbrojování či narušování veřejného pořádku dokonce i o trestných činech jako např. srocení, shlukování. Výnos dále stanovil oznamovací povinnost k těmto trestným

činům. V případě jejího nesplnění se na dotyčného hledělo jako na pachatele daného trestného činu.⁸⁵

Dále Heydrich jmenoval členy stanných soudů, které složil z příslušníků gestapa a SD. Soudci a vyšetřovatelé dostali pokyn, aby postupovali co možná nejpřísněji, a aby jejich počínání mělo zastrašovací efekt. Stanné soudy a bezpečnostní složky dostaly v podstatě volnou ruku při teroru českého obyvatelstva.⁸⁶

V Heydrichově počínání ve funkci říšského protektora je třeba spatřovat naprostou neúctu k jakýmkoli právním zásadám. Při vyhlášení civilního výjimečného stavu pak Heydrich ústně oznámil i interní pokyn, že při provádění stanného práva se „lze odchýlit od práva platného.“⁸⁷

Těsně před Heydrichovým příjezdem do Prahy byl zatčen protektorátní předseda vlády generál Alois Eliáš pro kontakty s odbojem. Popraven byl 19. 6. 1942 v Praze – Kobylisích.⁸⁸

Dne 6.10.1941 se konala porada k situaci v Protektorátu v hlavním stanu Adolfa Hitlera. Hitler se vyslovil v tom smyslu, že je třeba „konečně Čechy srazit na kolena“, mimo jiné použitím systému rukojmích, tedy „*jestliže se při sabotážním činu nezjistí ihned pachatel, pak bude zastřeleno deset předem určených rukojmí z místa činu.*“ Vedle toto navrhoval Hitler i aplikaci o něco pozitivnější motivace, kdy měly být zvyšovány přídělky dělníkům v továrnách, které dobře prosperovaly. Hitler také zvažoval i změnu statutu Protektorátu, kdy by se Morava oddělila od Čech a její větší část by se postoupila župě Dolní Dunaj. Hitler dále zamýšlel, že „*po válce budou z českého prostoru vysídleny všechny živly, které rasově nejsou cenné, a proto budou přesazeny na východ.*“⁸⁹

Heydrichův nástup symbolizuje mimo jiné jeho prohlídka českých korunovačních klenot ve Svatovítské katedrále, během nichž si měl na hlavu nasadit Svatováclavskou korunu. Nepochybným však zůstává, že v čele Protektorátu stanula tzv. trojka Říše, jež

⁸⁵ Čvančara, J.: *Heydrich*, 1. vydání, Gallery, Praha 2002, ISBN 8086010-8-2, str. 36

⁸⁶ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 154 - 155

⁸⁷ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 153

⁸⁸ Dederichs, M. R.: *Hyedrich – Das Gesicht des Bösen*, 1. Vydání, München, Piper Verlag GmbH 2005, ISBN 3-492-04543-x, str. 159

⁸⁹ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 196 - 197

velela po Heinrichu Himmlerovi gestapu, dále Sicherheitsdienst a Sicherheitspolizei. Nanejvýš významné bylo Heydrichovo místo v SS.⁹⁰

Důsledky Heydrichova ostrého nástupu na sebe nenechaly dlouho čekat. Docházelo k ještě intenzivnějšímu zatýkání, jednotlivé úřadovny gestapa vykazovaly až dvojnásobný počet zatčených oproti předchozím srovnávacím obdobím. Například pražské gestapo zatklo v měsíci září 1941 701 osob, v následujícím měsíci to bylo o 512 lidí více. Jen v období od 28. 9. 1941 do 20.1.1942 odsoudily stanné soudy 489 osob k trestu smrti a 1673 osob bylo posláno do koncentračních táborů.⁹¹

Heydrichovu politiku „cukru a biče“, kde pomyslný bič jednoznačně převládal, asi netřeba dále vysvětlovat, Heydrich nicméně vycházel z toho, že český dělník a český člověk má „dostat nažrat“, aby nedošlo k ochromení tolik důležitého válečného hospodářství.⁹²

Dne 17.10.1941 zhodnotil Heydrich při setkání s protektorátními nacistickými špičkami dosavadní působení stanného práva jako efektivní, tj. že přineslo požadovaný efekt zastrašit české obyvatelstvo. Dále uvedl, že nyní se soudy a gestapo mohou více zabývat jen skutečnými případy. Tím mimo jiné přiznal, že většina popravených v rámci stanného práva byla popravena zcela nedůvodně a jen pro účely propagandy. Vedle toho Heydrich usiloval o to, aby protektorátní hospodářství co nejlépe fungovalo. V této souvislosti se hovoří o výše uvedené politice „cukru a biče“, kdy se Heydrich snažil získat české dělnictvo sociální demagogií a částečným zlepšením životních a pracovních podmínek.⁹³ Materiální uspokojení dělníků a rolníků považoval Heydrich za nutný předpoklad pro zvýšení hospodářské produkce.⁹⁴

Český národ přitom považoval Heydrich za méněcenný „slovanský xindl“. Sám používal v němčině označení „Tschechengesindel“.⁹⁵

⁹⁰ Dederichs, M. R.: *Hyedrich – Das Gesicht des Bösen*, 1. Vydání, München, Piper Verlag GmbH 2005, ISBN 3-492-04543-x, str. 155

⁹¹ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 198 – 199,

⁹² Dederichs, M. R.: *Hyedrich – Das Gesicht des Bösen*, 1. Vydání, München, Piper Verlag GmbH 2005, ISBN 3-492-04543-x, str. 162

⁹³ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 166 a 204

⁹⁴ Mastný, V. : *Protektorát a osud českého odboje*, EUROLEX BOHEMIA s.r.o., Praha 2003, ISBN 8086432-56-4, str. 182

⁹⁵ Dederichs, M. R.: *Hyedrich – Das Gesicht des Bösen*, 1. Vydání, München, Piper Verlag GmbH 2005, ISBN 3-492-04543-x, str. 163

Heydrichovu nadvládu nad Protektorátem můžeme charakterizovat jako období absolutního útlaku českého obyvatelstva a bezezbytkového využití hospodářských kapacit. Po úvodním „lámání“ v podobě teroru mělo nastat „ohýbání“ českého národa, čímž Heydrich myslel techniku útlaku dle jeho slov na Čechy a další Slováky účinnější, neboť Češi se podle Heydricha dokážou před silou sklonit ale zase narovnat.⁹⁶

Závěrem této části je třeba připomenout, že Heydrich byl jedním z hlavních „architektů“ konečného řešení židovské otázky. Pod jeho vedením se nejen urychlily deportace protektorátních židů do koncentračních táborů, ale urychlovalo se dle jeho příkazů vyvražďování židů v Německem okupovaných zemích obecně.⁹⁷

11.2. Útok na Heydricha a důsledky jeho smrti

Od roku 1941 výrazně roste počet paradesantních skupin operujících v Protektorátu s úkolem obnovit radiové spojení mezi Protektorátem a Londýnem a posílit český odboj. Jmenujme např. Silver A, Silver B, Zinc, Out distance, či Tin. V Protektorátu působí později s postupem Rudé armády i parašutisté ze SSSR. Jedna skupina parašutistů se však svým úkolem ostatním zcela vymyká; a sice skupina Anthropoid.

Hovoříme-li o hrdinském počinu Jozefa Gabčíka a Jana Kubiše v podobě útoku na Reinharda Heydricha dne 27.5.1942, nerad bych používal spojení „spáchat atentát“, neboť bych se tím ztotožnil s prvotním nacistickým označením. Podstatným však zůstává, že operace Anthropoid dopadla úspěšně, Heydrich umírá na následky zranění způsobené útokem v Bulovské nemocnici.⁹⁸

Článek II. po útoku na Heydricha téměř okamžitě vyhlášeného stanného práva stanovil: *„Kdo osobám, které se podílely na spáchání atentátu, poskytne přístřeší nebo pomoc, anebo ač je mu známa taková osoba nebo její pobyt, neučiní oznámení, bude zastřelen se svou rodinou.“*

⁹⁶ Mastný, V. : *Protektorát a osud českého odboje*, EUROLEX BOHEMIA s.r.o., Praha 2003, ISBN 8086432-56-4, str. 188

⁹⁷ Husson, E.: *Heydrich – Konečné řešení židovské otázky*, 1. vydání, DOMINO, Ostrava 2009, ISBN: 978-80-7303-467-2, str. 230 -240

⁹⁸ Dederichs, M. R.: *Hyedrich – Das Gesicht des Bösen*, 1. Vydání, München, Piper Verlag GmbH 2005, ISBN 3-492-04543-x, str. 188 - 198

Též noc podniklo gestapo po celé Praze mohutnou razii, kdy zasahující jednotky procházely takřka byt po bytu celou pražskou zástavbu. Vedle toho panoval nad územím Prahy přísný zákaz vycházení.⁹⁹

V období po útoku na Heydricha se zvýšil tlak na občany Protektorátu více než enormně, celá společnost byla naprosto svázaná atmosférou strachu a nejistoty. Denně byly v rozhlase čteny seznamy popravených, zejména pro „schvalování atentátu“. Jen v prvním týdnu po útoku na Hydricha vynesl pražský stanný soud trest smrti nad 103 osobami, v Brně se jednalo o 50 osob. Do 10. června 1942 bylo popraveno stannými soudy v Čechách a na Moravě na 318 občanů. V rámci tzv. druhého stanného práva, které trvalo do 3. 7. 1942, se stalo obětí nacistické zvěle 1357 osob, z nichž až 21,2 % tvořili příslušníci intelektuálních a kulturních elit.¹⁰⁰

V rámci stanného práva byly dále popravovány i osoby, které představovaly pro nacisty překážku ke germanizaci a ovládnutí českého prostoru; gestapo tedy posílalo stanným soudům seznamy osob, které mají být popraveny, aniž by proti těmto osobám vedlo vyšetřování nebo mělo proti těmto osobám jakékoli důkazy.¹⁰¹

Naprosto bezprecedentním a v podmínkách jakéhokoli právního řádu nepřijatelným byla likvidace obce Lidice a Ležáky. Podobný osud jen těsně minul obec Bernartice. Pomsta se dále projevila i ve zvýšeném tempu vyvražďování již deportovaných židů. Zájmu mstivého se gestapa neunikla ani pravoslavná církev, neboť tato, především její duchovní Petřek, poskytla parašutistům „atentátníkům“ azyl v kryptě kostela sv. Cyrila a Metoděje, kde parašutisté také svedli svůj poslední boj s německou přesilou.

⁹⁹ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 218 - 219

¹⁰⁰ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 221 - 222

¹⁰¹ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 208 - 209

12. Perzekuce židů a Rómů

V samotném úvodu kapitoly si dovoluji krátkou poznámku k pravopisu: Židy ve své práci uvádím s malým písmenem s odkazem na skutečnost, že až do druhé světové války se židé odlišovali od ostatního obyvatelstva zejména pro svoji náboženskou příslušnost. Novodobé označení Žid pak považuji za výraz určující příslušnost ke státu Izrael. Opačně jsem pak zvolil pravopis v případě Romů, protože malé „r“ jednak neumožňuje textový editor a samotní Romové toto označení vyžadují, přestože jejich národ netvoří žádný samostatný stát.

12.1. Židé

12.1.1. Úvod

Zrůdný a zároveň systematický program nacistického antisemitismu se dočkával své realizace samozřejmě i na nových územích, která Němci postupně získávali od konce třicátých let. Protektorát Čechy a Morava nebyl bohužel výjimkou.

Přestože se konkrétní protižidovská politika v jednotlivých okupovaných zemích lišila, zapadala přesto do společného rámce. Později perzekuovanou skupinu bylo třeba nejprve definovat, později izolovat v ghettech, zbavit ji veškerého vlastnictví, případně využít její pracovní potenciál, a nakonec ji deportovat a vyhladit.¹⁰²

Na obsazeném českém území žila poměrně početná židovská komunita. Co se týče náboženské a národnostní příslušnosti, v roce 1930 se při sčítání lidí hlásilo k izraelskému náboženství 76 301, na Moravě a ve Slezsku 41 250 osob. Z celkového počtu 117 551 osob se k české národnosti hlásilo téměř 43 tisíc, k národnosti židovské 37 tisíc a k německé 35 tisíc. Tyto údaje nelze považovat za přesné a platné v době vzniku Protektorátu, neboť ve třicátých letech došlo větším přesunům židovského obyvatelstva z Německa a později Německem anektovaného Rakouska směrem do Československa. Situace od roku 1930 se měnila i v tom smyslu, že židé se před obavou z hitlerovského Německa snažili více integrovat do většinové společnosti.¹⁰³

¹⁰² Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Tereziánské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0, str. 28

¹⁰³ Kárný, M.: *Konečné řešení: Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, 1. vydání, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1991, ISBN 80-200-0389-4, str. 8 - 11

Nejprve, tj. při vydávání prvních protižidovských předpisů a opatření, byli židé definováni dle náboženského principu, náboženství dotyčné osoby, jejího manžela, jejích rodičů a prarodičů. Židem byl až na výjimky zásadně ten, kdo pocházel ze čtyř židovských prarodičů.¹⁰⁴

V souvislosti s nařízením o židovském majetku ze dne 21.6.1939 pak byly poprvé aplikovány norimberské zákony z 15.9.1935. Tyto zákony mimo jiné vymezovaly, že židem je ten, kdo pochází minimálně od tří prarodičů podle rasy plně židovských. Roli hrála i příslušnost k židovské náboženské obci, kdy za plně židovského prarodiče byl považován prarodič, pokud do židovské obce patřil. Měl-li dotyčný dva takové prarodiče, byl označován za židovského míšence, ovšem patřil mezi židy, pokud 15.9.1935 nebo později náležel k židovské obci, byl v manželství se židem, pocházel z manželství se židem, které bylo uzavřeno po 15.9.1939. Za žida byl rovněž považován ten, kdo pocházel z mimomanželského styku se židem a narodil se po 31. červenci 1936 jako nemanželský.¹⁰⁵

Lze tedy konstatovat, že určování židovské příslušnosti dle norimberských zákonů sahalo poměrně hluboko do minulosti dotyčného. Židovská příslušnost nebyla rozhodně fakultativní. V souvislosti s aplikací norimberských zákonů se vedly v Protektorátu mnohačetné diskuse na české vládní úrovni, jakož i v okruhu německých okupantů, hodnotily se dopady jednotlivých rozdělení a případný ekonomický zisk při plánované arizaci židovského majetku.

Aplikací norimberských zákonů bylo Ústřednou pro židovské vystěhovalectví vyčísleno po vzniku Protektorátu židovské obyvatelstvo na počet 118 310. Statistiky ovšem nejsou příliš přesné, přesný a zjistitelný není ani počet deportovaných židů v jednotlivých letech, mnohdy bylo okupační mocí příslušné evidence zjednodušovány, aby vyhovovaly Berlínu.¹⁰⁶

Vládním nařízením ze dne 7.3.1942 č. 85 o židech a židovských míšencích jsou pak nově definováni židovští míšenci a okruh osob perzekuovaných protižidovskými opatřeními se tím výrazně rozrůstá.

¹⁰⁴ Petrův, H.: *Zákonné bezpráví*, 1. vydání, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, str. 64 - 68

¹⁰⁵ Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Terežínské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0, str. 62

¹⁰⁶ Kárný, M.: *Konečné řešení: Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, 1. vydání, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1991, ISBN 80-200-0389-4, str. 18 - 21

Židovská příslušnost dle rasového principu s sebou přinášela všechny níže popsané důsledky včetně smrti v plynové komoře. V pochybnostech byla zjišťována Rodopisným úřadem pro Čechy a Moravu zřízeným vládním nařízením č. 150/1943 Sb.¹⁰⁷

12.1.2. Vývoj

Se vznikem Protektorátu považoval Hitler řešení židovské otázky za záležitost, kterou si mají Češi primárně řešit sami. Hitler nepovažoval za nutné „chránit českou rasu“ před židovským elementem. Mantinely židovské, resp. protižidovské politiky však vytyčovaly mantinely Říše. Přesto tak vznikl prostor pro kolaborující části společnosti, které v souvislosti s „volnou rukou“ při řešení židovské otázky mohly naplnit svoje ambice a mocensky a majetkově se obohatit. Prostor po z veřejného života vyloučených židech zaplňovali zejména kolaboranti, uvádí Kárný.¹⁰⁸

Role autonomních orgánů a protektorátní vlády při perzekuci židů zůstává velmi složitou otázkou. Helena Petrův hovoří o pouhém mýtu, tvrdí-li se, že perzekuci židů mají na svědomí pouze němečtí okupanti a že přijala-li vláda či jiné správní orgán nějaké protižidovské opatření, bylo tomu pouze na základě přímého rozkazu či tlaku německého vedení.

Souhrnně lze říci, že žádný právní předpis, který by protektorátní vláda vydala, nemohl ujít pozornosti či dohledu okupační moci, sporná je však aktivita či iniciativa protektorátní vlády v tomto směru. V jednotlivých případech se jednalo o snahu zmírnit či oddálit dopady opatření, které okupační správa vyžadovala, jindy spatřujeme podlehnutí tlaku nacistů či dokonce vlastní iniciativu motivovanou možným ekonomickým prospěchem při vydávání předpisů omezujících majetková práva židů.¹⁰⁹

Poválečné výpovědi členů protektorátní vlády interpretují vydávání protižidovských opatření, jakožto důsledek všudypřítomného dohledu a nátlaku německé okupační moci, což však některé jednotlivé případy vyvracejí.¹¹⁰

¹⁰⁷ Petrův, H.: *Zákonné bezpráví*, 1. vydání, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, str. 198

¹⁰⁸ Kárný, M.: *Konečné řešení: Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, 1. vydání, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1991, ISBN 80-200-0389-4, str. 22 - 23

¹⁰⁹ Petrův, H.: *Zákonné bezpráví*, 1. vydání, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, str. 52 - 58

¹¹⁰ Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Tereziánské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0, str. 46 - 52

Na nižší úrovni rozhodování byl dán poměrně široký prostor uvážení při přijímání protižidovských opatření, o čemž vypovídá různá míra intenzity perzekucí v jednotlivých městech či regionech, přičemž v řadě případů se jednalo o vlastní aktivismus místních autonomních orgánů motivovaný ekonomickým prospěchem, vlastním antisemitismem či jinými osobními důvody.¹¹¹

Přístup nacistů k tzv. židovské otázce se v čase měnil, minimálně s osobou říšského protektora. Tento přístup rovněž korespondoval s centrální, tedy říšskou protižidovskou politikou. Nutno dodat, že jedním z hlavních představitelů oné, pro židy osudné, „konference“ či jednání ve Wannsee byl sám Reinhard Heydrich.

Nesporným zůstává, že největší perzekuce a nakonec i genocida protektorátních židů nastaly v době od nástupu Reinharda Heydricha v Praze, Konstantin von Neurath sice při norimberském procesu tvrdil, že se bránil zavádění protižidovských opatření a byla-li některá z nich zavedena, stály za nimi buď K.H. Frank nebo říšské berlínské vedení, ale právě v době Neuratha byla konečná fáze řešení židovské otázky připravována, byť byla realizována především až Heydrichem.¹¹²

Jestliže se v předchozích kapitolách této práce uvádí, že formy perzekučních právních předpisů postrádaly určité systematické vsazení do právního řádu, kdy se jednalo o výběr právní formy ad hoc dle povahy a předmětu úpravy atd., mnohdy bez řádné publikace či legisvakanní lhůty, v případě protižidovské legislativy toto platilo „dvojnásob“.

Helena Petrův popisuje, že ne všechny předpisy upravující postavení židů byly publikovány, s některými opatřeními se mohli jejich adresáti seznámit jen na vývěškách židovských náboženských obcí. Příslušné právní formy se navíc redukovaly na prováděcí předpisy, některé zákazy zasahující do životů židů se „uzákoňovaly“ až ex post.¹¹³

Většinu protižidovských opatření lze rozdělit na dva typy: omezující a zcela zakazující opatření. Omezující opatření zpravidla předcházela opatřením zcela zakazujícím. Uvedme například vyhlášku Policejního ředitelství v Praze ze dne 14.8.1939, která

¹¹¹ Petrův, H.: *Zákonné bezpráví*, 1. vydání, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, str. 86 - 99

¹¹² Kárný, M.: *Konečné řešení: Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, 1. vydání, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1991, ISBN 80-200-0389-4, str. 12

¹¹³ Petrův, H.: *Zákonné bezpráví*, 1. vydání, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, str. 46

omezovala vstup židům do určitých restaurací a kaváren, jako například Mánes či restaurace na Sřeleckém ostrově.¹¹⁴ Takto regionálně a ke konkrétním restauracím určená opatření pak nahrazovala opatření celostátní, výlučná a zcela zakazující. Lze předeslat, že židé byli postupně vyloučeni ze všech myslitelných oblastí lidského života.

12.1.3. Perzekuce v oblasti hospodářství, majetkové právo

V oblasti hospodářství probíhal od vzniku Protektorátu proces arizace a germanizace židovského majetku. První kroky v tomto směru podnikla protektorátní vláda již 17.3.1939 a ve dnech následujících.¹¹⁵

Dne 21.3.1939 se Beranova vláda usnesla o nařízením č. 87/1939 Sb., kterým „příslušná ministerstva mohou ustanovit, vyžaduje-li toho veřejný zájem, na náklad podniku důvěrníka nebo, jde-li o podnik z hlediska veřejného zájmu zvláště důležitý nebo který jeho majitel opustil, vnuceného správce.“¹¹⁶ Přestože nařízení výslovně neuvádělo, že se týká podniků židovských, z jeho obsahu toto evidentně vyplývá.¹¹⁷

Vidina zisku židovského majetku byla obrovská, na pozice arizátorů se hlásilo mnoho kandidátů. Pozice vnuceného správce či arizátora znamenala budoucí vlastnictví podniku. Pro veliký zájem arizátorů o podniky se jevila koordinace tohoto procesu jako nanejvýš složitá.¹¹⁸

Již na jaře 1939 byla vydávána nařízení směřující k zajištění židovského majetku s dílčí věcnou či místní působností.¹¹⁹ Tato nařízení pak nahradilo nařízení říšského protektora ze dne 21.6.1939 o **židovském majetku**. V jeho „důvodové zprávě“ se píše, že nařízení je předpokladem pro převod majetku ze židovského držení, a že naplňuje dlouhodobou poptávku veřejnosti. Přechod majetku má být napříště povolován úřadem říšského protektora, který dosazuje správce k „věrné ruce“. Nařízení je účinné s retroaktivitou od 17.3.1939 a dopadá na židy definované v souladu s norimberskými zákony. Podstatou tohoto nařízení byl zákaz, zajištění a omezení dispozice se židovským

¹¹⁴ Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Tereziánské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0, str. 80

¹¹⁵ Petrův, H.: *Zákonné bezpráví*, 1. vydání, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, str. 58

¹¹⁶ Kárný, M.: *Konečné řešení: Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, 1. vydání, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1991, ISBN 80-200-0389-4, str. 24

¹¹⁷ Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Tereziánské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0, str. 55

¹¹⁸ Petrův, H.: *Zákonné bezpráví*, 1. vydání, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, str. 58 - 64

¹¹⁹ Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Tereziánské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0, str. 55 -56

majetkem. Nařízení konkretizovaly prováděcím předpisy říšského protektora a příslušných protektorátních orgánů.¹²⁰

Jak již bylo uvedeno v předchozích kapitolách, nařízení definuje pojem „židovský podnik“, což splňoval podnik, jehož majitel byl považován za žida. V kapitálových společnostech k označení „židovský podnik“ postačovala účast jednoho společníka žida, či podíl na hlasovacích právech v daném podniku v rukou židů či žida v rozsahu jedné poloviny hlasů.¹²¹

Cestu k reálnému zabavení židovských podniků pak završilo nařízení říšského protektora publikované 12.2.1940, kterým se židovským podnikům mohlo zakázat vedení hospodářských závodů jakéhokoli druhu, tyto podniky mohly být likvidovány či převedeny do nežidovského vlastnictví. Tyto podniky pak řídili jejich noví správci (tzv. Treuhänder), toto správcovství „věrné ruky“ bylo fikcí, původním vlastníkům se neměl zabavený majetek nikdy vracet. V procesu arizace si výrazně polepšily i velké německé koncerny. Takto zabavené podniky pak byly evidovány později vytvořeným Majetkovým úřadem u říšského protektora.¹²² Strážlivé odhady naznačují, že nacisté tak získali podniky v hodnotě 17 miliard Korun.¹²³

Dalšími nařízeními o vyřazování židů z hospodářství, například nařízením vlády 12.2.1940, se postupně zakazovalo podnikání židů v jednotlivých oborech.¹²⁴

Židé také postupně nesměli převádět cenné papíry, podíly ve společnostech, pronajímat pozemky. Podléhali všudypřítomné evidenci, kdy museli ohlašovat u vrchních zemských radů vlastnictví zemědělských a lesních pozemků, zlata, platiny, stříbra, drahokamů, perel a dalších vybrané věci či komodit. Židé nesměli ani výrazněji disponovat s uloženými prostředky na svých bankovních účtech. Výjimku ze zákazů disponovat s popsányi předměty představovalo povolení příslušného úřadu či dokonce

¹²⁰ Petrův, H.: *Zákonné bezpráví*, 1. vydání, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, str. 104 - 106

¹²¹ Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Tereziánské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0, str. 62

¹²² Kárný, M.: *Konečné řešení: Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, 1. vydání, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1991, ISBN 80-200-0389-4, str. 60 - 68

¹²³ Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Tereziánské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0, str. 60

¹²⁴ Petrův, H.: *Zákonné bezpráví*, 1. vydání, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, str. 114 - 118

samotného úřadu říšského protektora, a to jen v určitých případech.¹²⁵ Židé rovněž podléhali přísnějšímu systému daní.

Vyhláškou revizního odboru protektorátního ministerstva financí ze dne 23.1.1940 se zakazovalo volně platit židům. Všechny platby ve prospěch židů se musely napříště proběhnout na vázané účty, čímž se další podstatná část židovských příjmů a majetku vůbec dostala pod kontrolu a zajištění protektorátních úřadů.¹²⁶

Perzekuce se projevila i v oblasti bytového práva, kdy docházelo k předčasným a okamžitým výpovědím nájemních smluv, omezeny byly dispozice s vlastními byty, jejich povinné odevzdání včetně vybavení probíhalo s nástupem do transportu.¹²⁷

Postupně byl židům zabaven v podstatě veškerý majetek. Zbytkového majetku, kromě majetku, který si dotyčný mohl vzít s sebou v zavazadle, se židé museli vzdát při nástupu do transportu do koncentračních táborů. Tento majetek pak přecházel na tzv. vystěhovalecký fond. Vše zbývající pak bylo zabaveno při příjezdu do koncentračního tábora v předdveřích plynových komor.¹²⁸

12.1.4. Rodinné právo

Jestliže jsme v počátečním exkursu uvedli Hitlerovo tvrzení o tom, že Německo nepovažuje za nutné „chránit českou rasu“, působí nařízení ze 7.3.1942 č. 85 o židech a židovských míšencích jako poněkud odporující Hitlerovu pohledu na protižidovskou politiku v Protektorátu. Hlavní smysl tohoto opatření lze spatřovat nikoli v rasové ochraně českých obyvatel Protektorátu, ale ve snaze židy dále perzekuovat a izolovat. Nastávala totiž fáze konečného řešení, které již od roku 1940 předcházela příprava nařízení o ochraně „české árijské krve“. Nařízení ze 7.3.1942 č. 85 platilo subsidiárně k říšskému zákonu na ochranu německé cti a německé krve.¹²⁹

¹²⁵ Kárný, M.: *Konečné řešení: Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, 1. vydání, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1991, ISBN 80-200-0389-4, str. 26 a 31 - 32

¹²⁶ Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Tereziánské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0, str. 88

¹²⁷ Petrův, H.: *Zákonné bezpráví*, 1. vydání, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, str. 130 - 134

¹²⁸ Kárný, M.: *Konečné řešení: Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, 1. vydání, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1991, ISBN 80-200-0389-4, str. 60 - 68

¹²⁹ Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Tereziánské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0, str.

Nařízení definovalo pojem židovský míšenec a to ve více stupních, zakazovalo až na výjimky protektorátním občanům stýkat se a uzavírat manželství se židy a židovskými míšenci, pod sankcí neplatnosti a hrozbou trestu odnětí svobody až do patnácti let. Již uzavřená manželství se židy či židovskými míšenci čelila nátlaku, aby se „nežid“ rozvedl. Protižidovská opatření tak od roku 1942 zasáhla v zásadě i do okruhu nově definovaných židovských míšenců a manželů židů.¹³⁰

12.1.5. Vyloučení z veřejného života a z profesí, pracovní právo

K této podkapitole považuji za nutné předeslat, že perzekuce židů v oblasti pracovního práva počala ještě před vznikem Protektorátu. Dle usnesení vlády ze dne 27.1.1939 nesměli židé zastávat funkce ve veřejné správě.¹³¹

Na usnesení o zákazu práce ve veřejné správě navažovala další, již protektorátní, nařízení vlády, říšského protektora či jiných orgánů, např. nařízení vlády pod č. 139/1939 Sb., jímž započal proces systematického vylučování židů z veřejného života. Vládnímu nařízení, jakož i tlaku německých okupantů, však dalece předcházela vlastní iniciativa některých profesních komor, zejména advokátní a lékařské komory. První požadavky těchto komor zpravidla spočívaly v tom, aby židé měli v profesních komorách a stavovských organizacích početní zastoupení, jež by odpovídalo poměru židovské menšiny v obyvatelstvu.¹³²

Postavení židů ve veřejném životě upravovalo zejména vládní nařízení schválené vládou 4.7.1939, publikované ve Sbírce zákonů a nařízení Protektorátu pod číslem 136/1940. Prodlevu mezi schválením nařízení a jeho publikací a účinností způsobilo jakési připomínkové řízení mezi protektorátní vládou, říšským protektorem a říšským ministerstvem vnitra, které považovalo nástup protižidovských opatření za zbytečně rychlý. Nakonec se ale ministerstvo nechalo přesvědčit Neurathovými argumenty a návrhem nařízení souhlasilo. Tento postup příliš nezapadá do obrazu von Neuratha jakožto „toho hodnějšího“ oproti K.H. Frankovi či R. Heydrichovi, jestliže von Neurath

¹³⁰ Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 389 - 391

¹³¹ Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Tereziánské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0, str. 74

¹³² Petrův, H.: *Zákonné bezpráví*, 1. vydání, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, str. 76 - 86

trval na rychlejší realizaci protižidovské politiky, než považovalo za nutné samotné říšské ministerstvo vnitra.¹³³

Na základě výše popsaných nařízení tak židé nesměli být členy zastupitelských sborů ani orgánů veřejných korporací, nesměli vykonávat funkce v soudnictví, možnost pedagogické činnosti se redukovala na vzdělávání v rámci náboženské obce, dále židé nesměli vykonávat např. lékařství, veterinární lékařství, lékárnictví, vědeckou činnost, uměleckou činnost či právnícké a další profese, což byly pro židy velmi časté obory uplatnění. Omezen byl rovněž přístup ke vzdělání. Rovněž se omezilo jejich právo spolčovacích.

Protože židé nesměli nadále vykonávat kvalifikované profese, v nichž dříve působili, museli hledat nová zaměstnání. Zpravidla směli obsazovat jen pracovní pozice s náročnou manuální prací, zejména ve stavebnictví a těžkém průmyslu. Dle směrnice ze dne 17.4.1941 hospodářského oddělení úřadu říšského protektora museli být židé v pracovních skupinách důsledně odděleni od ostatních pracovníků.¹³⁴

Diskriminace židovského obyvatelstva v oblasti pracovního práva byla dále zakotvena již ve vládním nařízení č. 260/1939 Sb. o zaměstnávání židů. Židé napříště neměli nárok na příplatek za práci přesčas, noční práci a práci o neděli a o svátcích. Nebyly jim vypláceny ani další příspěvky, neměli ani nárok na placenou dovolenou. Byla omezována i jejich další práva na sociální zabezpečení. Židé pracovali v režimu takřka neomezené pracovní doby. Výrazně se usnadnila možnost zaměstnavatele ukončit se židem pracovní poměr, výpovědní lhůta se totiž později zkrátila na jeden pracovní den.¹³⁵

Pro chudé a nezaměstnané nebyla připravena adekvátní péče, i proto, že nařízením vlády ze dne 20.11.1941 se přenesla chudinská péče ze státu či obcí na židovské obce, které i kdyby byly s to dotyčného zaopatřit, nesměly tak činit nad stanovenou míru. I tato opatření měla směřovat k níže popsanému nucenému vystěhovalectví židů.¹³⁶

¹³³ Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Tereziánské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0, str. 97

¹³⁴ Kárný, M.: *Konečné řešení: Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, 1. vydání, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1991, ISBN 80-200-0389-4, str. 68 - 71

¹³⁵ Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999, str. 390

¹³⁶ Petrův, H.: *Zákonné bezpráví*, 1. vydání, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, str. 166

Židé podléhali lékařským prohlídkám, jež určovaly jejich způsobilost k jednotlivým stupňům práce, což předcházelo povinným pracovním odvodům Úřadů práce.¹³⁷ Na základě těchto prohlídek pak mohli být dle vládního nařízení ze dne 3.1.1941 povolováni k provedení „neodkladných prací mimořádné státněpolitické nebo hospodářské důležitosti“. Za toto označení se mohla skrýt v podstatě jakákoli práce.¹³⁸

Výnos prezidia Ministerstva vnitra z 3.8.1939 zakazoval židům z důvodu prevence s odůvodněním, aby se nemohli dopustit například bombového útoku, v podstatě veškerou účast na společenském životě. Židé nesměli používat veřejné místnosti, povinně musely být značeny židovské obchody a závody. Omezen byl přístup v lázních, koupalištích, nemocnicích, chorobincích, chudobincích a sanatoriích, kam židé směli pouze v případě, že tato zařízení zřídila zvláštní židovská oddělení.¹³⁹

Židé nesměli navštěvovat divadla, kina, knihovny, sportovní a zábavní akce. Omezila se jejich možnost cestovat ve veřejných dopravních prostředcích, například na železnici směli cestovat pouze v posledním vagonu vlaku, později v posledním oddělení posledního vagonu. Nesměli využívat nádražní čekárny ani restaurace. Omezeny byly pro židy doby nákupu, postupně i okruh zboží, které si směli koupit. Dále byl omezen přístup k poštovním a jiným úřadům a dalším institucím, židé nesměli používat telefony ani poslouchat rozhlas. Od dvacáté hodiny večerní nesměli židé vycházet ze svých domovů.¹⁴⁰

Židé později nesměli například kupovat ani noviny, prát prádlo ve veřejných prádelnách, byly zavřeny židovské školy, dále byl omezován či zakazován osobám židovského původu vstup do hostinců, restaurací, kaváren, jakož i dalších podniků či provozoven.¹⁴¹

Z dnešního pohledu nepředstavitelné byly zásahy do práv židů v oblasti svobodné volby vlastního jména, kdy po vzoru říšské úpravy se podzákonnými právními předpisy,

¹³⁷ Kárný, M.: *Konečné řešení: Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, 1. vydání, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1991, ISBN 80-200-0389-4, str. 68 - 71

¹³⁸ Petrův, H.: *Zákonné bezpráví*, 1. vydání, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, str. 153 - 157

¹³⁹ Kárný, M.: *Konečné řešení: Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, 1. vydání, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1991, ISBN 80-200-0389-4, str. 50

¹⁴⁰ Kárný, M.: *Konečné řešení: Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, 1. vydání, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1991, ISBN 80-200-0389-4, str. 51

¹⁴¹ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 214

oběžníky Ministerstva vnitra ze dne 1.2.1940 a 13.2.1940, byla židovská jména povinně doplňována jmény Israel nebo Sára.¹⁴²

12.1.6. Označování židů

Od února 1940 stálo v každém občanském průkazu žida písmeno „J“ (Jude). Nařízením ze dne 1.9.1941 pak museli židé, kteří dovršili šestý rok života, až na výjimky povinně nosit na veřejnosti žlutou šesticípou hvězdu velikosti dlaně, černě vytaženou s černým nápisem „JUDE“, přišitou na levé náprsní straně části oděvu.¹⁴³

12.1.7. „Možnost“ žádosti o vynětí z právního postavení žida

Nařízení o vyloučení židů z veřejného života ze dne 4.7.1939 a vládní nařízení č. 136/1940 Sb. o právním postavení židů ve veřejném životě, které bylo vyhlášeno dne 24.4.1940, definovala židy podle norimberských zákonů. Kdo chtěl být vyňat z tohoto režimu, musel zažádat ministerstvo, které žádost postoupilo vládě, která ji pouze ve výjimečných případech, kdy bylo zřejmé, že se žadatel hodlá „zapojit do árijského života a smýšlení“, postoupila Úřadu říšského protektora a Státnímu prezidentovi.¹⁴⁴

12.1.8 Konečné řešení – vystěhovávání a vyvražďování

Od 31.7.1939 ustavil říšský protektor Ústřednu pro židovské vystěhovalectví. „Konečné řešení židovské otázky“ bylo součástí likvidace nacisty Židů jako takové.

Prvotním cílem protektorátní židovské politiky bylo vystěhovalectví. Dne 15.7.1939 byla na základě rozhodnutí Konstantina von Neuratha založena Ústředna pro židovské vystěhovalectví (později Ústřední úřad pro židovské otázky). Tato instituce podléhala centrálnímu říšskému řízení, židovskému referátu pod vedením Adolfa Eichmanna. Ten velel Ústředně nejdříve osobně, později předal její vedení Hansi Güntherovi s tím, že na její činnost bude nadále dohlížet.¹⁴⁵

¹⁴² Petrův, H.: *Zákonné bezpráví*, 1. vydání, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, str. 204 -206

¹⁴³ Kárný, M.: *Konečné řešení: Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, 1. vydání, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1991, ISBN 80-200-0389-4, str. 72 - 75

¹⁴⁴ Petrův, H.: *Zákonné bezpráví*, 1. vydání, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, str. 140 - 144

¹⁴⁵ Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Terežínské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0, str. 78

Úkol Ústředny spočíval ve vypracovávání a realizaci konkrétní protizidovské politiky, od menších po větší akce. Ústředna plánovala samotný průběh vystěhování, uvažovalo se například o soustředění všech židů z Protektorátu v Praze.¹⁴⁶

Konkrétně měla Ústředna vytvářet vystěhovalecké možnosti, zajišťovat devizové prostředky pro účely vystěhování, spolupracovat s cestovními a lodními společnostmi při zajištění vycestování, měla vykonávat dozor nad židovskými organizacemi a měla zejména koordinovat postup vystěhování židů z Protektorátu se všemi německými úřady. S Ústřednou musela nuceně spolupracovat pražská židovská obec, které podléhaly ostatní židovské obce v Protektorátu.¹⁴⁷

Ústředna byla propojena přímo s gestapem, které pro účely Ústředny rozmístilo svoje příslušníky v jejích strukturách.¹⁴⁸

Tlak na židovské obyvatelstvo způsobil, že mnozí židé usilovali o odchod ze země, obávající se dalšího vývoje. Vystěhovanci však museli zaplatit velmi vysokou daň a další poplatky, přicházeli o svůj majetek.¹⁴⁹

Již 29.3.1939, tj. ještě před vznikem Ústředny pro židovské vystěhovalectví, se konala v Praze porada zástupců německých bank, říšského ministra hospodářství a operačních skupin gestapa, kde se rozhodlo, že gestapo vydá výjezdní povolení jen těm židovským majitelům, kteří předají svůj majetek do správy německých bank. Jen do 20.6.1939 získaly německé banky až 440 milionů korun.¹⁵⁰

Do 30.11.1942 evidovala Ústředna pro židovské vystěhovalectví na 25.977 židovských vystěhovalců.¹⁵¹ Jejich počet byl „omezen“ rovněž kapacitami Německem ovládaných železnic, kde dostávaly prioritu přesuny německých armád.¹⁵²

¹⁴⁶ Kárný, M.: *Konečné řešení: Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, 1. vydání, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1991, ISBN 80-200-0389-4, str. 34 - 37

¹⁴⁷ Petrův, H.: *Zákonné bezpráví*, 1. vydání, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, str. 161-162

¹⁴⁸ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 136

¹⁴⁹ Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Tereziánské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0, str. 79

¹⁵⁰ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str.85 -86

¹⁵¹ Kárný, M.: *Konečné řešení: Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, 1. vydání, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1991, ISBN 80-200-0389-4, str. 37 - 38

¹⁵² Husson, E.: *Heydrich – Konečné řešení židovské otázky*, 1. vydání, DOMINO, Ostrava 2009, ISBN: 978-80-7303-467-2, str. 236

Nástup poslední fáze „konečného řešení“ v Protektorátu nelze přičítat pouze nástupu Heydricha do funkce říšského protektora, ale celkovému vývoji v nacistické protižidovské politice.¹⁵³ Židé tak byli nejprve zbaveni svého majetku a základních práv, vyřazeni ze společnosti, zčásti vysídleni a nyní měli být beze zbytku zlikvidováni.

Předpokladem pro uskutečnění plánu „konečného řešení židovské otázky“ byla předchozí evidence a organizace židů, o něž se usilovalo již od vzniku Protektorátu. K této evidenci a organizaci mělo přispět například nařízení říšského protektora ze dne 5.3.1940, jímž byli židé nuceně organizováni v židovských náboženských obcích. Náboženské obce pak podléhaly doзору Ústředny pro židovské vystěhovalectví.

Prvními přesídlovacími transporty byly transporty židů z Moravské Ostravy do polského Niska ve dnech 18.10 a 27.10.1939, které se uskutečnily v rámci deportací slezských židů v Polsku.¹⁵⁴

Většina protektorátních židů žila v tzv. ghettech beze zdí¹⁵⁵ až do října 1941, kdy dochází k transportům z Protektorátu do Polska, kde na deportované čekala již přeplněná ghetta. Mezi 16. říjnem a 3. listopadem 1941 bylo do ghetta v polské Lodži odvezeno prvních pět tisíc Židů. Dále se plánovala¹⁵⁶ konečná podoba sběrného tábora, který by byl zřízen na území Protektorátu.

Na podzim 1941 byl vybrán a posléze vystavěn terezínský tábor, kam přijel první transport 4. prosince.¹⁵⁷ Helena Petrův považuje zřízení terezínského tábora za příklad toho, jak byla genocida židů realizována mimonormativní cestou, jestliže právní úprava vzniku ghetta byla přijata téměř tři měsíce po jeho faktickém vzniku, 16.2.1942 formou nařízení říšského protektora o opatřeních k umístění židů v uzavřených sídlištích.¹⁵⁸

V září 1942 byl počet internovaných v Terezíně 58 491.

Souhrnná čísla působí více než hrozivě: koncentračními tábory prošlo během doby trvání Protektorátu na 92 199 lidí židovského původu z českých zemí a zahynulo v nich

¹⁵³ Kárný, M.: *Konečné řešení: Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, 1. vydání, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1991, ISBN 80-200-0389-4, str. 82

¹⁵⁴ Kárný, M.: *Konečné řešení: Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, 1. vydání, Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1991, ISBN 80-200-0389-4, str. 39 - 47

¹⁵⁵ Termín ghetto beze zdí hojně používá Miroslav Kárný

¹⁵⁶ Na těchto plánech „pracoval“ z čelních představitelů pověřených tzv. konečným řešením sám Reinhard Heydrich či Adolf Eichmann

¹⁵⁷ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 215

¹⁵⁸ Petrův, H.: *Zákonné bezpráví*, 1. vydání, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, str. 169

78 184 lidí.¹⁵⁹ Vojtěch Mastný uvádí, že z Protektorátu bylo deportováno 93 952 židů, z nichž se konce války dožilo 3 371.¹⁶⁰

12.2. Rómové

Prvním z výraznějších zásahů do života protektorátních Rómů bylo rozhodnutí Ministerstva vnitra ze dne 30.11.1939 o zákazu kočování. K definici pojmu Rómů (cikánů) došlo v roce 1943 nařízením vlády č. 119/1943 Sb. Souhrnně lze říci, že Romové byli definováni nikoli jen rasově, ale i sociálně; způsobem života. Romského etnika se dále výrazně dotklo vládní nařízení o preventivním potírání zločinnosti č. 89/1942 Sb., dle kterého pokud „cikáni a osoby žijící po cikánském způsobu“ opustili bez povolení místo svého pobytu, mohli být internováni.¹⁶¹

Bývalé pracovní tábory v Letech u Písku a Hodoníně (u Kunštátu v někdejším okrese Blansko) byly přebudovány na sběrné tábory. Prošlo jimi celkem 4531 osob a drtivá většina z nich zemřela v plynových komorách polského vyhlazovacího tábora Osvětim – Birkenau.¹⁶²

Ukazuje se, že romský holocaust či „řešení cikánské otázky“ si nepochybně zaslouží neméně velký zájem a pozornost jako holocaust židovský. Ještě v době nedávno minulé sloužily prostory tábora v Letech jako vepřín. Zřízení památníku provázely diskuze, z nichž je patrné, že si naše společnost ne zcela uvědomuje závažnost této kapitoly našich dějin.

¹⁵⁹ Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 215

¹⁶⁰ Mastný, V. : *Protektorát a osud českého odboje*, EUROLEX BOHEMIA s.r.o., Praha 2003, ISBN 8086432-56-4, str. 187

¹⁶¹ Petrův, H.: *Zákonné bezpráví*, 1. vydání, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, str. 241 - 242

¹⁶² Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996, str. 215

13. Konec Protektorátu

Období Protektorátu končí s postupem spojeneckých armád z východu i západu. Při všeobecném zmatku a přechodu z období nesvobody se příležitosti chopí tzv. Revoluční či Rudé gardy, mnohdy velmi horlivé, zejména pro osobní prospěch ve vztahu k německému obyvatelstvu.

Škody, způsobené více než šestiletou německou nadvládou byly nedozírné, vedle ztrát na lidských životech a lidském zdraví narostly značné škody i materiální, ekonomické. Dopady byly i morální. Ztráty na lidských životech dosahují dle starších publikací hrozivého čísla 360 000, soudobé odhady dospěly k neméně hrozivému počtu 241 500 obětí. Prokázána je rovněž zvýšená úmrtnost v důsledku všeobecného strádání.

Ekonomické dopady jsou rovněž nedozírné a jen velmi těžko vyčíslitelné, odhady hovoří o škodě 429,7 mld. předválečných korun.¹⁶³

17. Osudy těch, kteří perzekuovali¹⁶⁴

Oskar Fleischer, příslušník III. sekce gestapa (kontrarozvědka), podle některých informací žil v 60. letech v SRN.

Hans Ulrich Geschke, velitel Hlavní úřadovny gestapa v Praze, naposledy spatřen na konci války v Drážďanech, poté zmizel

Heinz Pannwitz, velitel referátu II- G – sabotáže, zemřel v Německu v roce 1975 nebo 1980.

Heinz Jantur, zástupce velitele odboru II – G Pannwitze, popraven československými úřady 30. dubna 1947.

Dr. Gerke - byl sice po válce souzen německým soudem, avšak nikdy nebyl odsouzen. Československo marně žádalo o jeho vydání. Umírá v roce 1982 v SRN.

¹⁶³ Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 209 - 210

¹⁶⁴ Šulc, J.: *Dva proti Říši*. Praha. Vydání první. Euromedia Group k.s. – Knižní klub, 2007, str. 474

18. Berounsko v čase Protektorátu

18.1. Úvod

Obecná fakta o právních formách perzekuce obyvatel Protektorátu budou v následující kapitole demonstrována na konkrétních dopadech v rámci určeného regionu. Oblast, kterou následující kapitola popisuje, se rozpadá do pomezí někdejšího berounského, hořovického a zčásti i rokycanského okresu. Geograficky lze dané území ohraničit ze severu křivoklátskými lesy, z jihu pohořím Brd, ze západu městem Zbiroh a z východu Berounem. V takto vymezeném kraji se nacházejí průmyslové i zemědělské oblasti, větší města i nejmenší zapadlé vesnice.

Je zde možné pozorovat jak běžný protektorátní život, tak i výraznou odbojovou činnost, kterou umožňovaly na jedné straně anonymita měst a na druhé straně odlehlost vesnic a hluboké lesy. Kraj protíná důležitá železniční i silniční tepna spojující Prahu s Plzní.

S příchodem německé armády se v Berouně, stejně jako v jiných místech, zřizovaly příslušné orgány okupační správy včetně gestapa. Berounský okres spadl pod gestapo v Kladně. Jeho velitelem byl až do roku 1943 Harald Wiesmann.

Konkrétní dopady okupace na sebe nenechaly dlouho čekat. Proti občanům Berounska, u kterých byl dán předpoklad, že by mohli působit proti německé okupační moci, byla záhy po vzniku Protektorátu uskutečněna akce Das Gitter (Mříž). Došlo k internaci asi dvou set osob z Berouna a jeho okolí. Po několika týdnech byla většina z nich propuštěna.¹⁶⁵

Po zrušení oberlandratů se dohlížecí činnost nacistické okupační správy přesunula přímo na okresní úřady. Mnoho okresních úřadů bylo zrušeno, včetně hořovického. Při zbylých okresních úřadech byly zřízeny od července 1942 tzv. správy z příkazu Říše. (Reichsauftragsverwaltung – RAV). Okresní úřad v Berouně vedl od roku 1941 JUDr. Jaroslav Lojda, pozdější účastník odboje. Úřad byl však pod dohledem příslušné RAV, které velel fanatický nacist Kurt Thielecke. Ten vystupoval natolik horlivě, že byl samotnými Němci sesazen z funkce. Zemřel krátce po konci války, dříve než mohl být postaven před soud.

¹⁶⁵ Benková, I. ; Garkisch, M. ; Topinka, J. ; Tošnerová, M.: *Beroun*. Nakladatelství Lidové noviny, 2008, str. 306 - 307

V době vzniku Protektorátu byl starostou Berouna JUDr. Jan Vichita, který se zapojil do odboje a pro svou odbojovou činnost byl v roce 1940 zatčen a zbytek války strávil v koncentračním táboře. Ve funkci jej nahradil sudetský Němec JUDr. Václav Cee. Ten se ve svém úřadu choval více než vstřícně, vícekrát dokonce odbojáře varoval před připravovanými razii gestapa.

I občané Berounska se museli potýkat s celou řadou kolaborantů a konfidentů. Udavačské dopisy adresované kladenskému gestapu se mnohdy podařilo zadržet odbojáři v řadách pošty. Zmínit můžeme například pana Václava Kovandu, který byl v tomto směru velmi úspěšný.

Jednotlivá udání však přinesla i konkrétní dopady: Na základě udání jedné slovenské Němky provedlo gestapo velkou razii v domech patřících berounské textilce za Městskou horou. Gestapo zatklo 14 osob, z nichž polovina se již domů nevrátila.

Nacisté a kolaboranti pořádali vlastní kulturní a zábavní akce v hotelu U Tří korun, který byl v čase Protektorátu přejmenován na Viktoria a stal se symbolem místní kolaborace.

I na Berounsku působila organizace Národní souručenství, kam ještě v roce 1942 patřily až dvě třetiny obyvatelstva berounského okresu. Mezi členy bychom našli jak vlastence, tak bohužel i kolaboranty. Prvním předsedou místní skupiny Národního souručenství v Berouně byl zvolen MUDr. Robert Rus, stoupenec extrémní pravice, zatímco na krajské úrovni působil profesor gymnázia František Hampl, aktivní člen odboje. V letech 1943 - 1945 vedl místní organizaci profesor gymnázia Arnošt Novák, kolem něhož se utvořila skupina učitelů napojených na odboj.

Na Berounsku působil i tzv. Svaz pro spolupráci s Němci, který minimálně v počátku své existence, v období od roku 1940, představoval spíše krytí pro členy odboje. Někteří členové pocházeli z řad středoškolských profesorů. Po heydrichiádě ve Svazu zůstávají spíše kolaboranti a nacisté.

V Králově Dvoře, kde žila poměrně početná německá menšina, se ustavila organizace Hitlerjugend, v Berouně pak místní Němci iniciovali zřízení německé obecné školy.¹⁶⁶

¹⁶⁶ Benková, I. ; Garkisch, M. ; Topinka, J. ; Tošnerová, M.: *Beroun*. Nakladatelství Lidové noviny, 2008, str. 303

I v Berouně působila organizace Vlajka a měla kolem patnácti členů. Vedl ji František Ortelt, který se později přihlásil k německé národnosti, později i do SA v Králově Dvoře a nakonec i do NSDAP. V Berouně dále působilo Kuratorium pro výchovu mládeže pod vedením Branka Koubíka a Ferdinanda Viška. Kuratorium pohltilo všechny místní sportovní spolky.¹⁶⁷

18.2. Tlak na obyvatelstvo a odboj

Obrana národa se formuje na celostátní úrovni v podstatě spolu se vznikem Protektorátu z vojáků rozpuštěné československé armády. Organizace pracovala na základě hierarchického uspořádání do značné míry kopírujícího struktury prvorepublikového vojska.¹⁶⁸

Již v květnu roku 1939 se rodí její berounské křídlo. Místní organizaci Obrany národa považovali samotní okupanti za jednu z nejvýznamnějších. Její první velitel se jmenoval plk. Josef Maxa. Jeho přímým nadřízeným byl generál František Kravák. Pro samotný Beroun byl Maxovým zástupcem zvolen pplk. Josef Baše spolu se škpt. Františkem Atropiusem a škpt. Václavem Macháčkem.

Významné přispěvkem ke vznikající organizaci bylo připojení mnohých berounských četníků (por. Antonín Šťovíček, Rudolf Dvořák) a dále profesorů gymnázia a obchodní akademie (František Hampl, Karel Cvejn, Josef Vladyka, Josef Vítkovský i sám ředitel gymnázia Otto Chadraba). K ON v Berouně se připojil i obchodní zástupce firmy Auto Škoda desátník v záloze, Boleslav Štýbr a další osobnosti.¹⁶⁹

Velitelem hořovického okresu Obrany národa se stal pplk. Karel Rostislav Nový. Pro organizaci ON v Hořovicích získal Karel Rostislav Nový přednostu Berního úřadu v Hořovicích Jana Kubíčka, poštovního úředníka Vojtěcha Váchu a velitele městské policie v Hořovicích Josefa Moutelíka.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Benková, I. ; Garkisch, M. ; Topinka, J. ; Tošnerová, M.: *Beroun*. Nakladatelství Lidové noviny, 2008, str. 307 - 308

¹⁶⁸ Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže – Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, 1. vydání, Praha, Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9, str. 146

¹⁶⁹ Benková, I. ; Garkisch, M. ; Topinka, J. ; Tošnerová, M.: *Beroun*. Nakladatelství Lidové noviny, 2008, str. 304 - 306

¹⁷⁰ Krůta, V.: *Minulost Berounska 2, Sborník Státního okresního archivu v Berouně*. Okresní úřad Beroun pro Státní okresní archiv v Berouně, 1999, str.189

Místním velitelem v Cerhovicích byl zvolen francouzský legionář Čeněk Šillinger, majitel zdejšího pivovaru. Berounská ON spolupracovala s komunistickým odbojem, zejména přes Jana Záleského, pracovníka družstva Včela.¹⁷¹

Rovněž došlo k propojení místní Obrany národa s pražskou centrálou Ústředního vedení odboje domácího. Úkolem všech zmíněných vůdčích osobností ON bylo zformovat ilegální bojeschopné vojenské jednotky, které by byly ve vhodném okamžiku schopny bojové akce. Ze strany ON se vypracovávaly velmi podrobné a zcela konkrétní mobilizační plány případného vojenského povstání.¹⁷²

Berounské Obrance národa se velmi dařilo shromažďovat zbraně a výbušniny, kterými zásobovala i např. generála Josefa Mašína a skupinu Tři králové vůbec. Výbušniny byly získávány z vápencových lomů z okolí Berouna. Dále se dařilo ukrývat a zabezpečovat osoby, které žily v ilegalitě, a rovněž organizovat jejich útky z Protektorátu, což vyžadovalo širokou síť spolupracovníků ve více krajích.

ON také disponovala vysílací stanicí, shromažďovala a vyhodnocovala zpravodajské informace týkající se zejména pohybu německých jednotek a množství a druhu výzbroje německé armády. Dále zjišťovala stav zásob v průmyslových podnicích, jejich výrobní kapacity, jakož i nálady obyvatelstva atd.¹⁷³ Vysílací stanice berounské Obrany národa patřila do programu spojení s Londýnem zvaného Sparta a využíval ji především doc. Krajina.¹⁷⁴

V říjnu 1939 podnikla berounská Obrana národa rozsáhlou akci, kdy odbojáři vylepovali plakáty československé vlajky na podporu vlasteneckého smýšlení obyvatel.¹⁷⁵

Již v květnu 1939 došlo k prvnímu zatýkání v řadách ON. Josef Maxa byl zatčen v únoru 1940. Celkem gestapo zatklo 73 mužů, z toho 14 odsoudily německé soudy k trestům smrti a 14 zahynulo v koncentračních táborech a vězeních. Josef Maxa byl později popraven spolu s dalšími na základě rozhodnutí Lidového soudu v Berlíně dne

¹⁷¹ Hynek, M.: *Muži v druhé linii*, Obecní úřad Cerhovice, Cerhovice, str. 120 - 140

¹⁷² Krůta, V.: *Minulost Berounska 2, Sborník Státního okresního archivu v Berouně*. Okresní úřad Beroun pro Státní okresní archiv v Berouně, 1999, str. 218

¹⁷³ Krůta, V.: *Minulost Berounska 2, Sborník Státního okresního archivu v Berouně*. Okresní úřad Beroun pro Státní okresní archiv v Berouně, 1999, str. 200

¹⁷⁴ Hynek, M.: *Muži v druhé linii*, Obecní úřad Cerhovice, Cerhovice, str. 36

¹⁷⁵ Krůta, V.: *Minulost Berounska 2, Sborník Státního okresního archivu v Berouně*. Okresní úřad Beroun pro Státní okresní archiv v Berouně, 1999, str. 220

9.4.1943.¹⁷⁶ Berounskou obranu národa vyšetřovalo a likvidovalo kladenské gestapo, vyšetřování vedli Hans Quido Skalak a Friedhelm Schüttler.¹⁷⁷

Zdický incident

Ani popisovanému regionu se nevyhnuly terorizující akce gestapa. Večer 17.11.1939 měl být poddůstojník branné moci J. Altmayer napaden poblíž Zdic střelbou, střelce měl dle svých slov zahnat a z místa uniknout. Na základě toho byly povolány německé policejní i vojenské sbory z Plzně a Prahy. Ještě téhož dne povolané jednotky Zdice obklíčily, následovaly domovní prohlídky s výhrůzkami, že pokud se atentátník nepřihlásí, bude každý druhý občan Zdic zastřelen. Druhého dne vyhlásil K.H. Frank ve Zdicích stanné právo. Během vyšetřování J. Altmayer přiznal, že si domnělé přepadení vymyslel. K.H. Frank rozhodl, že pravdivá verze celé události musí zůstat zamlčena. Zdickým občanům bylo pouze oznámeno zrušení stanného práva a dále skutečnost, že gestapo atentátníka již vypátralo. Gestapo vybralo náhodnou a úplně nevinnou oběť, J. Piláta, kterého později německý soud odsoudil k pěti letům vězení.¹⁷⁸

Židé na Berounsku

Všem důsledkům nacistického protižidovského myšlení se nevyhnula ani berounská židovská menšina. V Berouně žilo v březnu 1939 157 Židů, z toho 97 starousedlíků. Ti ostatní byli většinou uprchlíky z Kolečovic na Rakovnicku a jejich okolí, odkud uprchli po zabrání československého pohraničí Německem v roce 1938. Právě z Rakovnicka přišla po Mnichově poměrně početná skupina židovských uprchlíků, neboť berounský rabín Adolf Michalovský z tohoto regionu pocházel a uprchlíky do Berouna pozval.

I na Berounsku byli Židé pod přísným dohledem okupační moci. Kromě již uvedené povinnosti nosit Davidovu hvězdu byli Židé evidováni tzv. Juden-Evidenzkarte. Za povšimnutí stojí určitě kolonky týkající se majetku konkrétního Žida, ať již osobního vlastnictví, pohledávek či finanční hotovosti.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Benková, I. ; Garkisch, M. ; Topinka, J. ; Tošnerová, M.: *Beroun*. Nakladatelství Lidové noviny, 2008, str. 304 – 306

¹⁷⁷ Krůta, V.: *Minulost Berounska 2, Sborník Státního okresního archivu v Berouně*. Okresní úřad Beroun pro Státní okresní archiv v Berouně, 1999, str. 202

¹⁷⁸ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 105 - 106

¹⁷⁹ ukázka JUDEN-EVIDENZKARTE je uvedena v Obrázkové příloze

Po vzniku Protektorátu i na Berounsku začaly být židovské obchody označovány „Jüdisches Geschäft / Židovský obchod“, docházelo rovněž k postupné arizaci židovského majetku nežidovskými správci tzv. träuhändery. Nejvíce na arizaci zbohatl träuhänder Nicolas Nobile de Tartaglia. Židé byli přesídlováni ze samotného Berouna do okolních vesnic.

Na židy dopadaly všechny důsledky nacistického antisemitismu v Protektorátu, jak je popsáno výše. Jako příklad uveďme zákaz vstupu do berounských městských lázní uveřejněný v Židovských listech č. 12 z 21.3.1941.¹⁸⁰

Deportace místního židovského obyvatelstva v rámci tzv. konečného řešení započala 18.2.1942, kdy se Židé dle určeného seznamu museli dostavit na berounské nádraží. Jednalo se o 93 osob. Transport směřoval nejdříve do Kladna, odkud 22.2.1942 pokračoval do Terezína. Dle vládního komisaře V. Cee celá akce proběhla „*bez jakéhokoli většího vzrušení mezi árijským obyvatelstvem, naopak, mnoho obyvatelstva toto opatření schvalovalo, byť i někdy ze zištných důvodů jako možnost získat po Židech byty.*“

Mnozí z deportovaných Židů zemřeli v plynových komorách v Izbice, pobočce vyhlazovacího tábora Majdanek ve východním Polsku, a dále také v Osvětimi. Do února klesl počet Židů v Berouně na několik osob, většinou židovských míšenců. Ti byli deportováni počátkem roku 1945 v rámci transportů označovaných „AE“. V březnu 1945 se tak Beroun dle nacistické terminologie stal „judenrein“, tj. očištěn od Židů. Z necelé stovky židovských starousedlíků 81 osob zahynulo v koncentračních a vyhlazovacích táborech, po válce se vrátili jen někteří jednotlivci.¹⁸¹

18.3. Berounská protektorátní každodennost

Kromě obecných dopadů na každodenní život obyvatel Protektorátu stojí za zmínku umístění německé vojenské posádky v Berouně. Jednalo se o část divize Waffen-SS Germania, která obsadila budovy gymnázia. Pro účely vybudování lazaretu se německá armáda zmocnila také budovy hospodářské školy na Závodí. Docházelo tak nejen

¹⁸⁰ Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Tereziánské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0, str. 128

¹⁸¹ Benková, I. ; Garkisch, M. ; Topinka, J. ; Tošnerová, M.: *Beroun*. Nakladatelství Lidové noviny, 2008, str. 308 - 310

k omezení vyučování na školách, ale mnozí studenti byli navíc posíláni jako totálně nasazení do Říše.

I v době německého protektorátního područí se dokázala prosadit kultura. Četnost kulturních akcí nesnižoval ani fakt, že spousta regionálních kulturních elit byla uvězněna. Konaly se taneční zábavy, kde se hrál jazz, přestože byl hudbou Říši nepřátelských Američanů.

Ale nejen populární zábavy se konaly během období Protektorátu na Berounsku. Za zmínku rozhodně stojí koncert České filharmonie pod vedením dirigenta Václava Talicha, která uvedla v červnu 1939 Smetanovu *Mou vlast*. Česká filharmonie vystoupila v Berouně znovu v listopadu téhož roku.

V roce 1941 zanikají obě zdejší periodika, *Hlas Podbrdská* a *Berounský obzor*. Významný byl dále sborník *Žeň* z Jungmannova kraje, kam přispíval až do svého zatčení již zmíněný profesor František Hampl nebo básník František Branislav. Od roku 1939 se pravidelně konal výtvarný festival *Berounský salon*.

V roce 1940 Němci rozpustili místní Skaut a Junák, na jaře 1941 byl zcela vyřízen Sokol, následně byl rozpuštěn i Orel. Zbyla tedy jen Dělnická tělovýchovná jednota. Velkou oblibu si během války získal v Berouně fotbal a box, zejména díky Boxing clubu Beroun.

18.4. Nálety na Beroun a konec války

Již od počátku války se začala budovat protiletcecká obrana. První nálety spojenců na místní průmyslové cíle přišly na podzim 1944 útoky tzv. hloubkařů. V této době začíná budování protiletceckého krytu v Městské hoře. Stavba nebyla nikdy dokončena.¹⁸²

Intenzita náletů se zvyšovala s blížícím se koncem války. Cílem byly nejen průmyslové kapacity, ale i železniční infrastruktura. Úkolem náletů bylo ztížit či znemožnit přesuny německých jednotek. Dne 17.4.1945 proběhl nejsilnější spojenecký nálet na berounské nádraží, při němž zahynulo 43 obyvatel.

Od března 1945 do regionu přicházejí uprchlíci z Východního Pruska směřující dále na západ. Na čas nacházejí útočiště v místních hostincích, hotelech i domácnostech.

¹⁸² Benková, I. ; Garkisch, M. ; Topinka, J. ; Tošnerová, M.: *Beroun*. Nakladatelství Lidové noviny, 2008, str. 310 - 313

Vlna způsobená pražským povstáním dolehla samozřejmě i na Berounsko. Na kostele sv. Jakuba vztyčili nadšení Berouňané československou vlajku, dále se sešel Revoluční místní národní výbor pod vedením Karla Utrátily. Berounští občané sestavili a vypravili jednotku dobrovolníků na pomoc pražskému povstání. V prvních květnových dnech roku 1945 přichází do Berouna Vlasovova armáda, která odzbrojila německou vojenskou posádku.

V této době procházely městem tisíce německých uprchlíků. V této souvislosti musí být zmíněno, že v květnových dnech došlo mezi Berounem a Vráží v místě, kterému se dnes říká U Zabitého, k povraždění devatenácti českých Němců z Loděnice a Svatého Jana. Tyto vraždy měla mít na svědomí loděnická Revoluční (neboli Rudá) garda.

Tanková jednotka 1. ukrajinského frontu maršála Koněva dorazila do již osvobozeného Berouna 10.5.1945.

Lze shrnout, že během války přišlo o život téměř dvě stě berounských občanů. Většinu z nich představovali Židé, kteří zahynuli v koncentračních táborech.¹⁸³

18.5. Obrana národa v Cerhovicích

Jak popisuje předchozí část této práce, první garnitura Obrany národa na Berounsku byla ochromena, avšak jako taková nezanikla. Zbývala ještě některá významná centra, jako například v Cerhovicích pod vedením Čenka Šillingera. Význam cerhovické buňky lze spatřovat především v tom, že sem po zatčení plk. Maxy byla přesunuta vysílací stanice berounské Obrany národa.¹⁸⁴

Vysílací stanici nazvanou VĚRA zde obsluhoval až do 29.6.1942 radista František Peltan pod krycím jménem „Zeman“. Jednalo se o nejen velmi zkušeného radistu, ale i vrcholného člena odboje, který spolupracoval jak se špičkami ON, tak i s ÚVOD, jakož i s absolutní elitou odboje, Třemi králi. Nijak přehnané tak nebude tvrzení, že se Cerhovice staly, byť na krátkou dobu, významným středobodem celé Obrany národa, který této organizaci zajišťoval rádiové spojení s Londýnem.

Kromě Obrany národa Čeněk Šillinger spolupracoval i s dalšími odbojovými organizacemi, včetně komunistického odboje. Podařilo se mu například obstarat falešné

¹⁸³ Benková, I. ; Garkisch, M. ; Topinka, J. ; Tošnerová, M.: *Beroun*. Nakladatelství Lidové noviny, 2008, str. 313-316

¹⁸⁴Hynek, M.: *Minulost Berounska 2, Sborník Státního okresního archivu v Berouně*. Okresní úřad Beroun pro Státní okresní archiv v Berouně, 1999, str. 243

pracovní průkazy pro komunistické ilegální pracovníky na pracovním úřadě v Hořovicích.¹⁸⁵

František Peltan přichází do Cerhovic v červnu 1942, tedy v době, kdy stále ještě trvá stanné právo, a kdy je na obyvatele ze strany okupační moci vyvíjen největší nátlak. Za této situace požádal Čeněk Šillinger cerhovického obecního strážníka Jindřicha Kalinu, aby nově příchozího muže přihlásil do policejní evidence k přechodnému pobytu. Strážník Kalina byl nanejvýš překvapen, když v neznámém muži poznal svého někdejšího spolužáka a kamaráda z Jindřichova Hradce Františka Peltana, který se nyní legitimoval pod jinou identitou. Strážníku Kalinovi bylo hned jasné, že a z jakých důvodů František Peltan skrývá svoji pravou identitu a svého někdejšího přítele ujistil, že nic neprozradí. Františka Peltana přihlásil do policejní evidence pod jeho novým jménem a dále mu zajistil obvazy pro poraněné dlaně.¹⁸⁶

Poraněné dlaně Františka Peltana byly důsledkem předchozího více než dramatickému útěku před gestapem, kdy se František Peltan spolu se škpt. Morávkem spustili po provaze (či silném drátu) do dvora činžovního domu, aby tak unikli z obklíčeného bytu. Škpt. Václav Morávek měl tehdy přijít o část prstu, František Peltan si odnesl výrazně poraněné dlaně. Jejich útěk kryl Josef Mašín, který se tak pro Františka Peltana a Václava Morávka v podstatě obětoval.

Dne 30.6.1942 se spustila akce gestapa proti Čenku Šillingerovi, které mělo dle některých dostupných pramenů předcházet četné zaměřování radiového provozu zaměřovacími vozy gestapa v prostoru Mýto – Zbiroh - Strašice. Možná je též varianta, že se gestapo o Šillingerově a Peltanově činnosti dozvědělo jinak, například při výslechu jiných osob. Čeněk Šillinger se měl právě vracet z Prahy a měl být před akcí gestapa varován. Zároveň se měl místo okamžitého útěku pokusit zahladit všechny stopy po své činnosti.¹⁸⁷ (Pravděpodobně proto, aby nebyli vyzrazeni další odbojáři.) Ještě před příjezdem gestapa (nebo současně s ním) se Čeněk Šillinger dává na útěk. Dochází k přestřelce, následkem které umírá jeden z příslušníků gestapa, další je raněn. Ohledně počtu obětí na straně gestapa se prameny dle autorem citované publikace

¹⁸⁵Hynek, M.: *Muži v druhé linii*, Obecní úřad Cerhovice, Cerhovice, str. 20

¹⁸⁶Hynek, M.: *Minulostí Berounska 2, Sborník Státního okresního archivu v Berouně*. Okresní úřad Beroun pro Státní okresní archiv v Berouně, 1999, str. 245

¹⁸⁷Hynek, M.: *Muži v druhé linii*, Obecní úřad Cerhovice, Cerhovice, str. 25

rozcházejí. Sám Čeněk Šillinger umírá v obilném poli, kde jej dostihlo gestapo. Smrtelná rána však vyšla z jeho vlastní zbraně, aby nepadl do rukou gestapa živý.¹⁸⁸

Františku Peltanovi se podařilo uniknout, složitou cestou se dostává přes Plzeň do Prahy, kde je jako těžce raněný po přestřelce s gestapem zatčen a následně umírá.

O provedené akci proti cerhovickému pivovaru pak informuje státní tajemník K. H. Frank říšského protektora K. Daluegeho v obrázkové příloze této práce přiložené zprávě.

Zpráva akci proti pivovaru hodnotí jako vydařenou, přestože se gestapu Čenka Šillingera nepodařilo dopadnout živého a František Peltan utekl. Vysílačka nebyla v areálu pivovaru gestapem nalezena, přestože ve zprávě stojí, že ji gestapo zajistilo.

Manželku Čenka Šillingera Annu Šillingerovou gestapo zatklo. Bez jakéhokoli pravomocného odsuzujícího rozsudku byla popravena 3.7.1943 v Praze v Kobylisích ještě v rámci právě končícího stanného práva.¹⁸⁹

18.6. Zbiroh

Jako další významnější odbojové centrum popisovaného regionu můžeme uvést Zbiroh a jeho okolí. Během války zde vzniká odbojová skupina zejména kolem rodin Slapnickových, Skleničkových, Němcových, Lankových, Spalových, Rybáčkových a Šmídových. Dále je třeba zmínit Františka Čecha a Františka Bělohlávka.

Zbirožský odboj mimo jiné poměrně dlouho přechovával a podporoval parašutistu Františka Kleina, který byl poslán ze Sovětského svazu za účelem navázání radiového spojení mezi Moskvou a odbojem v Protektorátu. Františka Kleina později zatýká gestapo v Poděbradech, Klein mu slíbí spolupráci, avšak všechny odbojáře, které měl odhalit, o své situaci varoval. Když gestapo tuto skutečnost zjistilo, okamžitě jej nechalo popravit.

Významnou osobností zbirožského odboje byl pak František Straka, který o svém osudu napsal velmi poutavou knihu. Před tím, než Františka Straku odhalilo gestapo a on musel vstoupit do ilegality, působil v organizaci pro vydávání letáků „Za novou

¹⁸⁸Hynek, M.: *Minulostí Berounska 2, Sborník Státního okresního archivu v Berouně*. Okresní úřad Beroun pro Státní okresní archiv v Berouně, 1999, str. 246 - 255

¹⁸⁹Hynek, M.: *Minulostí Berounska 2, Sborník Státního okresního archivu v Berouně*. Okresní úřad Beroun pro Státní okresní archiv v Berouně, 1999, str. 262

vesnici“ a aktivně se podílel na ukrývání v ilegalitě žijících osob a jejich všestranné podpoře. Konce války se dožil díky statečnosti těch, kteří jej ukrývali.¹⁹⁰

18.7. Komunistický odboj a partyzánský kryt u Újezdu

18.7.1. Formování komunistického odboje na Berounsku

Komunistický odboj se na Berounsku organizoval kolem konzumního družstva Včela. Poté, co Němci zlikvidovali první i druhé pražské ilegální vedení komunistického odboje, dostalo se do popředí berounské ústředí pod vedením Josefa Moláka. Strana zde těžila ze silné pozice ve spotřebním družstevnictví, průmyslu nebo v řadách železničářů.

Činnost III. Ilegálního ÚV se ovšem neomezila jen na samotný Beroun, odbojová síť sahala i do nejdlehlších částí regionu. Komunisté pořádali četné ilegální schůze, jedna nich se konala například v lesní chatě u Březové nedaleko Žebráku. Jednání se tehdy účastnili kromě Josefa Moláka také Emanuel a Jaroslav Votruba, Karel Aksamit, a další. Z nejvýznamnějších představitelů berounského komunistického odboje jmenujme dále Josefa Košťálka nebo Jaroslava Nelibu.¹⁹¹

Strana usilovala především o ilegální tisk Rudého práva, což vyžadovalo náležité technické vybavení. Rudé právo bylo tištěno v berounském domě Jaroslava Arnolta. Vedle tisku Rudého práva se komunistickému odboji úspěšně dařilo distribuovat k rezistenci vyzývající letáky mezi obyvatelstvo.

V noci ze 4. na 5. srpna 1943 byla provedena sabotáž na železniční trati Zdice – Příbram, o tři dny později nainstalovali odbojáři na trati Praha – Beroun u stanice Srbsko třaskavinovou nálož, která způsobila poškození obou kolejí. Akce vzbudila pozornost i samotného K.H Franka a v Berlíně velitele IV. Úřadu RSHA SS gruppenführera Müllera. Po dlouhém vyšetřování se zjistilo, že sabotáž provedli František Svoboda, František Lhoták, Václav Sojka, Emil Kecka a Josef Tesař.¹⁹²

V létě však 1943 dochází k masivní vlně zatýkání v řadách berounského komunistického odboje, včetně vrcholných představitelů Karla Vydry a Josefa Moláka,

¹⁹⁰ Straka, Fr.: *Útěk před gestapem*, 1. vydání. Plzeň, PRESSFIL 2010, ISBN: 80-87043-14-6

¹⁹¹ Plecítý, B.; Černý, P.: *Osudný den - Historie partyzánské skupiny v krytu na Hořovicku*. Tiskařské závody Praha n.p. provoz 32, Praha 1974, str. 14

¹⁹² Plecítý, B.; Černý, P.: *Osudný den - Historie partyzánské skupiny v krytu na Hořovicku*. Tiskařské závody Praha n.p. provoz 32, Praha 1974, str. 17 - 19

následkem čehož se přesouvá těžiště činnosti z Berounska na Hořovicko, kde již mezi tím působí Jaroslav Neliba a Josef Košťálek.¹⁹³

Je třeba předeslat, že odbojová činnost kolem partyzánského krytu u Újezdu byla sice počínem komunistického odboje, vedoucími osobnostmi partyzánské skupiny byli skutečně komunisté¹⁹⁴, avšak to samé se rozhodně nedá říci o podporovatelích krytu, jejichž podstatnou část představovali nekomunisté, jako například můj praděda, Václav Kunc, který byl křesťanský demokrat. Politické smýšlení sovětských vojáků, jejich vnitřní a opravdový vztah ke komunismu, nejsou známy.

Minulému režimu poplatné publikace, které o této partyzánské skupině pojednávají, význam nekomunistů sice připouštěly, avšak nepřikládaly mu náležitou pozornost.

Publikace vzniklé v době komunismu dále poměrně striktně oddělovaly komunistický a „buržoazní“ odboj. Bylo by velikou chybou v tomto pokračovat, nebo naopak snižovat význam komunistického odboje. Nadále se musí poukazovat objektivně na význam jednotlivých odbojových počínů, jakož i na skutečnost, že se mnohdy jednalo o společné úsilí komunistů a nekomunistů.

Jaroslav Neliba, jakožto vrcholný představitel komunistického odboje v Berouně se stihl přesunout mimo Beroun dříve, než gestapo ochromilo berounskou komunistickou buňku. Neliba tak přechází do oblasti Hořovicka a Komárovska, kde navazuje nová spojení. V Oseku, stejně jako na jiných místech, spoluzaložil buňku KSČ a Revoluční národní výbor. Členy oseckého Revolučního národního výboru pak byli: J. Mencl, V. Šmíd, J. Kryl, A. Sojka, F. Vlach, V. Kunc, J. Urban, V. Houska a F. Mužík.

18.7.2. Partyzánský kryt u Újezdu

Potřeba ukrýt hledané osoby

Kolem Revolučního národního výboru žila v ilegalitě poměrně velká skupina osob, jejíž přechovávání v domácnostech odbojářů či na jiných místech se jevilo jako nadále nemožné. Výbor se proto rozhodl vybudovat lesní kryt, kde by tito lidé přebývali. První

¹⁹³ Nikodémová, J.: *Odboj a naděje*, Okresní výbor Českých protifašistických bojovníků, Beroun, 1987, str. 56

¹⁹⁴ Tomuto odpovídá i skutečnost, že likvidace krytu byla organizována velitelem protikomunistického referátu pražského gestapa Heinzem Janturem

volba padla na místo nedaleko tvz. Dubového vrchu. Podařilo se vystavět menší zemljanku, kam se nastěhoval Jaroslav Neliba, Josef Lukeš a spolu s nimi i dva sovětsí vojáci uprchlí ze zajateckého tábora: Leontij Grigorjevič Malov a Alexej Nikitič Antifanov.¹⁹⁵

Později se však ukázalo, že stávající kryt z kapacitních důvodů již nadále nepostačuje. Bylo třeba vybudovat úkryt větší, kde by mohlo nalézt útočiště ještě více lidí. Odbojáři vybrali strategicky velmi výhodné místo, kterému se říká Velká mýť a za přispění poměrně širokého spolupracovníků i schovávajících se osob samotných byl již na podzim 1943 nový kryt hotov. Dosahoval rozměrů 6 x 6 x 2,3 metru a byl velmi důmyslně zamaskován do okolního terénu. Sestával z jedné velké místnosti, chodby a maskovaného vchodu. Zdi zpevňovala dřevěná výstavba. Dokonalé krytí zajišťoval těžko prostupný lesní porost. Zároveň kryt nebyl daleko od okolních vesnic, cesta volnou chůzí do Újezdu, Oseku či Kařízku netrvá déle než tři čtvrtě hodiny, což umožňovalo zásobování krytu.

Počátkem října 1943 přichází do krytu i Josef Košťálek, výše zmíněný člen komunistického odboje ve Zdicích a Berouně, a další dva uprchlí sovětsí váleční zajatci: Sergej Taskajev Vasiljevič a Michal Marušenko Pavlovič. V této době se do krytu dostává i Josef Mašek, který se vyhýbá nástupu na nucené práce v Říši.¹⁹⁶

Činnost partyzánů

Skupina vedla pravidelný život, kolem páté odpolední partyzáni vstávali a opouštěli kryt. Mimo kryt se pohybovali většinou ve dvoučlenných skupinkách. V okolních vesnicích partyzáni navazovali spojení, podíleli se na organizaci odboje. Zejména díky kontaktům Jaroslava Neliby se skupina napojila na zbirožský odboj a Čenka Šillingera v Cerhovicích.

V krytu probíhala výroba jednoduchých i složitějších výbušných systémů zejména pro útoky na vlakovou přepravu. Podporovatelé z okolních obcí partyzány zásobovali nejen stravou, ošacením apod., ale i zbraněmi ze strakonické zbrojovky. Skupina získávala rovněž výbušniny z berounských vápencových lomů a od horníků z Kladenska a Rokycan.

¹⁹⁵ Plecítý, B.; Černý, P. : *Osudný den - Historie partyzánské skupiny v krytu na Hořovicku*. Tiskařské závody Praha n.p. provoz 32, Praha 1974, str. 18- 25

¹⁹⁶ Plecítý, B.; Černý, P. : *Osudný den - Historie partyzánské skupiny v krytu na Hořovicku*. Tiskařské závody Praha n.p. provoz 32, Praha 1974, str. 25-29

Dne 22.8.1943 u obce Cheznovice na Rokycansku provedli Jaroslav Neliba za asistence sovětských vojáků útok na dálkové vedení vysokého napětí pomocí výbušnin.¹⁹⁷

Činnost partyzánské skupiny pak nanejvýš ztěžovala přicházející tuhá zima, která na přelomu let 1943 a 1944 panovala. Provádění dalších sabotáží se plánovalo zejména na následující jaro, ale k tomu již nedošlo.¹⁹⁸

Zatčení Jaroslava Neliby

Pro osud obyvatel krytu i pro jejich podporovatele se jeví jako zásadní zatčení Jaroslava Neliby dne 16.11.1943 na nádraží v Kařízku. Gestapo totiž před tím zatklo na Plzeňsku Karla Sobotku, u něhož se našel zápisník, kde měl schůzku s Nelibou na nádraží v Kařízku poznamenanou. Jaroslav Neliba byl pak chycen do předem připravené pasti gestapa.¹⁹⁹

Za této situace se v krytu diskutovalo, zda nyní nehrozí jeho vyzrazení a zda není nutné skupinu přesunout jinam, možný přesun komplikovala nastupující tuhá zima. Nakonec padlo rozhodnutí zůstat. V této době nachází u partyzánské skupiny úkryt i Jiřina Nikodémová, aktivní členka komunistického odboje, která těsně unikla gestapu před zatčením.

Likvidace krytu

Není zcela zřejmé, jaké konkrétní poznatky dovedly gestapo k tomu, že se v daném prostoru kryt nachází. Zda jim tuto skutečnost při výslechu prozradil Jaroslav Neliba, není dodnes jasné. Komunistická propaganda, která se ostatně do značné míry projevuje i v citované knize *Osudný den - Historie partyzánské skupiny v krytu na Hořovicku*, se přiklání k tomu, že Neliba jakožto věrný komunista, nezradil. Přitom se zcela opomíjí skutečnost, že vzhledem k brutalitě výslechů gestapa lze jen těžko chápat přiznání či prozrazení jako zradu, jestliže počet těch, kteří těmto nelidským metodám dokázali zcela odolávat, se pohybuje v jednotkách procent.

Zpráva dr. Gerkeho o následné likvidaci krytu adresovaná K. H. Frankovi ze dne 1.2.1944 uvádí, že „*intenzivní a obsáhlou vyšetřovací činností bylo po zatčení*

¹⁹⁷ Nikodémová, J.: *Odboj a naděje*, Okresní výbor Českých protifašistických bojovníků, Beroun, 1987, str. 122 - 125

¹⁹⁸ Plecítý, B.; Černý, P. : *Osudný den - Historie partyzánské skupiny v krytu na Hořovicku*. Tiskařské závody Praha n.p. provoz 32, Praha 1974, str. 38

¹⁹⁹ Plecítý, B.; Černý, P. : *Osudný den - Historie partyzánské skupiny v krytu na Hořovicku*. Tiskařské závody Praha n.p. provoz 32, Praha 1974, str. 25-33

komunistického sabotéra a teroristy Neliby Jaroslava, kresliče, nar. 1.5.1905 v Obecnici, naposledy bytem v Praze XI, dne 16.11.1943, známo, že v lesích u obce Kařízku, okres Beroun, Čechy, jsou obývány dva bunkry ilegálně žijícími funkcionáři a uprchlými ruskými válečnými zajatci.“²⁰⁰

Oldřich Sládek uvádí, že Jaroslav Neliba postupoval podle tzv. pravidla šesti týdnů, kdy se zatčený odbojář pokusí výslechy alespoň šest týdnů vydržet a neprozradit, kde se nachází jeho spolubojovníci, kteří tak získají čas se přemístit a zahladit stopy.²⁰¹

Akce proti krytu byla zahájena večer 10. ledna 1944. Vedoucí skupina gestapa vyjela z Prahy v pověření komisaře Jantura, vedoucího protikomunistického referátu. Gestapo se dostavilo na četnické stanice v Cerhovicích a Komárově, zatklo lesního správce Jana Urbana a hajného Eduarda Krále v myslivně Sokolovice.

Ze strany německé branné moci byly nasazeny jednotky wehrmachtu, SS a gestapa, podporu celé akci zajišťovalo i české četnictvo. Zásahu proti lesnímu krytu se osobně účastnil SS Obergruppenführer Ernst Gerke a komisař Jantur. Zasahující jednotky objevily nejdříve původní, již neobydlený kryt. Z hlášení určeného K.H Frankovi ze dne 15. 1.1944 vyplývá, že gestapo již ráno 11.1.1944 znalo polohu obou krytů, ale nemělo přesné informace o počtu a výzbroji jeho obyvatel.

Následně se gestapo vrátilo do obce Újezd pro starostu Foltu a hajného Malinu. Tomu mělo být vyhrožováno, že musí dovést zasahující jednotky k obydlímu krytu a že partyzány nesmí být kladen žádný odpor, jinak čeká obec Újezd podobný osud jako Lidice. S tímto byli také posláni do krytu starosta Folta a lesní správce Urban. Starosta Folta překvapeným obyvatelům krytu popsal celou situaci a požádal je, aby svým obětováním zachránili obec. Velitel skupiny Josef Košťálek se zastřelil, ostatní vyšli ven. (Kromě Josefa Lukeše, který musel být vypuzen slzným granátem.)

Zasahující jednotky pak demonstrativně vedly zatčené partyzány obcí připoutané k sobě směrem k návsi k přistaveným vozům.²⁰²

²⁰⁰Nikodémová, J.: *Odboj a naděje*, Okresní výbor Českých protifašistických bojovníků, Beroun, 1987, str.128

²⁰¹ Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*, 1. vydání, Praha, Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, str. 292

²⁰² Straka, Fr.: *Útěk před gestapem*, 1. vydání. Plzeň, PRESSFIL 2010, ISBN: 80-87043-14-6. Str. 77

Soud s odbojáři

Partyzáni byli následně odvezeni do budovy bývalého okresního úřadu v Hořovicích. Začaly první výslechy, které vedl komisař Jantur, jeho zástupce K. Wilcke, H. Zander a další. Došlo k masivnímu zatýkání v Oseku, Újezdě, Kařeze, Komárově a Točnicku. Jednalo se celkem o 83 osob, z nichž 12 bylo později popraveno. Třicet šest z těch, kteří byli zatčeni a následně vězněni, nepřežilo konec války.²⁰³

Gestapo pokračovalo tvrdými výslechy podporovatelů krytu, k nimž byl převezen ve velmi zuboženém stavu i Jaroslav Neliba. Kruté výslechy vedli zejména gestapáci Smola a Panenka. Gestapo nešetřilo ani Jiřinu Nikodémovou, kterou vystavilo nesnesitelnému fyzickému i psychickému násilí.²⁰⁴

Přímo v Hořovicích byl zorganizován na pokyn K.H. Franka a Ernsta Gerkeho zvláštní soud (Sondergericht) s podporovateli krytu. Jednalo se o V. komoru mimořádného soudu u německého Zemského soudu v Praze. Soud připravili dr. Von Zeyneck, dr. Bellmann, Littmann a Narath. Přelíčení se konalo hned 12. ledna za přítomnosti starostů obcí a lesního personálu z celého Berounska. Přizváni byli i dva obhájci ex offio. Na čelní straně improvizované soudní síně visel hákový kříž.²⁰⁵

Podporovatelé krytu byli obžalováni ze zločinu proti čl. I. nařízení o sabotáži ve spojení s § 1 nařízení z 3. července 1942., § 4 nařízení doplňujícího trestní předpisy o ochraně branné síly německého národa z 25. XI. 1939, § 47 R StGB (německý trestní zákoník). Soud toto nařízení interpretoval následovně:

„Dle tohoto nařízení se trestá smrtí, kdo poskytuje přístřeší osobě, o které ví anebo o které musí podle okolností předpokládat, že má účast na akci namířené proti Říši, nebo kdo takového osobě jinak poskytuje pomoc anebo opomine úřadům učinit včas udání. Poskytováním pomoci se rozumí jakékoliv podporování těchto osob, jako poskytování přístřeší, potravy, oděvů, dávání peněz, stravy, cigaret apod. Dle tohoto nařízení se rovněž přikazuje zdrženlivost vůči jinak podezřelým osobám, které vystupují pod

²⁰³ Zatčení unikl například pan Richard Hlavatý z Újezdu, neboť gestapo nezjistilo, že partyzánský kryt podporoval. Kromě toho Richard Hlavatý přechovával u sebe na statku před gestapem uprchnuvšího Františka Straku a později jiného podporovatele krytu, Václava Housku. Zajímavá je skutečnost, že Richard Hlavatý Františku Strakovi opakovaně nabízel, že jej převede do partyzánského krytu, což Straka odmítl a zachránil si tak pravděpodobně život.

²⁰⁴ Nikodémová, J.: *Odboj a naděje*, Okresní výbor Českých protifašistických bojovníků, Beroun, 1987, str. 130-134

²⁰⁵ Plecítý, B.; Černý, P.: *Osudný den - Historie partyzánské skupiny v krytu na Hořovicích*. Tiskařské závody Praha n.p. provoz 32, Praha 1974, str. 53

*falešnými záminkami, například jako žebráci, nebo osoby jinak hledající pomoc a dožadují se dobročinnosti obyvatelstva a to tím spíše, že pro osoby potřebující skutečné pomoci existují postačující sociální instituce. Kdo ponechá bez povšimnutí toto důrazné varovné upozornění, přivolá nejen na sebe, nýbrž na příslušníky své rodiny největší neštěstí.*²⁰⁶

Soud byl veden v němčině, tlumočnick jen těžko stíhal překládat text obžaloby. Překlad otázek soudu i jejich odpovědí byl povrchní a nevystihoval podstatu.

Soudní líčení přineslo předem připravený výsledek. Za zločin podporování nepřátel Říše byli k trestu smrti odsouzeni:

Jaroslav Mencl starší, Jaroslav Mencl mladší, Vitold Mencl, Jan Urban, Jiří Malina, Eduard Král, Václav Šmíd, Václav Kunc, Antonín Kunc, Jaroslav Bureš, Václav Špot, Václav Řach a Josef Lukeš.

V odůvodnění rozsudku (k dispozici je jen jeho český přepis) se uvádí, že v lesích u obce Kařízka působila skupina vedená funkcionáři KSČ a spolu se sovětskými uprchlými vojáky vybudovala za významné podpory místních obyvatel dva obytné bunkry. Dále odůvodnění popisuje konkrétní činnosti, jimiž jednotliví obžalovaní kryt podporovali. Například můj praděda, Václav Kunc, se dle odůvodnění dopustil v rozsudku nadepsaného zločinu následujícím jednáním: *„Začátkem října 1943 objevil se Houska²⁰⁷ u obžalovaného Václava Kunce. Vypravoval mu, že se v lese zdržují různí Češi, kteří jsou hledáni policií a uprchnuvší ruští váleční zajatci, kterým musí být nějak pomůženo. Poukázav na jeho povinnosti jako národního Čecha přemluvil jej, aby i on byl těmto lidem nápomocen. Kunc řekl konečně toto také a slíbil, že připraví potraviny. Po několika dnech přišel Houska znovu ke Kuncovi a žádal ho, aby šel s ním s připravenými potravinami a cigaretami do lesa. To se také stalo. Oba se odebrali*

²⁰⁶ Nikodémová, J.: Odboj a naděje, Okresní výbor Českých protifašistických bojovníků, Beroun, 1987, str. 135, 145-146

²⁰⁷ Václav Houska z Oseku byl jedním z podporovatelů krytu. Když si 11.ledna 1944 všiml pohybu německých jednotek v obci, pokusil se partyzány varovat, na což málem doplatil, okolí krytu již bylo neprodyšně uzavřeno zasahujícími Němci. Nakonec se Václavu Houskovi podařilo schovat v lese. Byl si vědom toho, že jako podporovatel krytu mu hrozí trest smrti, přichází proto za svým příbuzným, Richardem Hlavatým, který jej u sebe přechová až do konce války.

společně do bunkru a sešli se tam se 4 obyvateli, mezi nimi Lukešem. Při této příležitosti se vedly politické rozhovory. ^{208,209}

Původně zamýšlel Ernst Gerke popravít odsouzené na náměstí v Hořovicích, ale nakonec byli odsouzení odvezeni k popravě do pankrácké věznice oddělení II – a. O to, že v Hořovicích neproběhla veřejná poprava odsouzených, se zasloužil svojí intervencí sám protektorátní prezident Emil Hácha.

Druhý den, 13. ledna 1944, pak popravčí čtyři vynesené rozsudky vykonaly. Ještě před tím umožnili čeští dozorcí odsouzeným napsat dopisy na rozloučenou. Ve stejný den byl popraven také obyvatel krytu Josef Lukeš, sovětští zajatci byli původně vězněni na Pankráci, později v Malé pevnosti Terezín, kde byli na základě rozkazu Dr. Gerkeho 17. dubna 1944 popraveni ²¹⁰. Podobný osud čekal i Jaroslava Nelibu.

Josef Mašek a Jiřina Nikodémová byli nejprve umístěni v Terezíně, aby je pak protektorátní justice předala do Německa k Lidovému soudu. Vyřčené rozsudky trestu smrti pak již nebyly s blížícím se koncem války vykonány. ²¹¹

Aplikace obecné části práce na regionální odboj kolem partyzánské skupiny a její význam

Pozůstalé po popravených gestapo nijak nešetřilo, provádělo u nich domovní prohlídky, jednalo se o tlak více než enormní. Mnozí z nich byli tímto poznamenáni do konce života.

Provedení zásahu proti krytu odpovídá v obecné části popsanému způsobu činnosti gestapa. V první řadě gestapo zajistilo dostatečný počet zasahujících jednotek, zjistilo a vyhodnotilo konkrétní informace a nad ránem přikročilo k samotnému přepadu krytu. Gestapo se snažilo vyvarovat oběťm ve vlastních řadách, proto prostřednictvím starosty Foly pohrozilo partyzánům lidickým příkladem.

²⁰⁸ Nikodémová, J.: *Odboj a naděje*, Okresní výbor Českých protifašistických bojovníků, Beroun, 1987, str.134- 138

²⁰⁹ Ve skutečnosti Václava Kuncce informoval o partyzánské skupině, jakož i potřebě tyto lidi podporovat, hajný Jiří Malina

²¹¹ Plecítý, B.; Černý, P. : *Osudný den - Historie partyzánské skupiny v krytu na Hořovicích*. Tiskařské závody Praha n.p. provoz 32, Praha 1974, str. 63

Při výsleších partyzánů i jejich podporovatelů i tentokrát gestapo dostalo své pověsti a výslechy vedlo nanejvýš tvrdě. Samotný soudní proces v režii gestapa a zvláštního soudu u Zemského soudu v Praze, který i v obdobných případech konal jakési „výjezdní zasedání“, probíhal v naprostém rozporu se zásadami trestního práva procesního i hmotného, obviněným byly upřeny v podstatě všechny prostředky efektivní obhajoby, čímž se proces redukoval na prostý akt konstatování gestapem zjištěných skutečností a vyhlášení rozsudků trestů smrti. Rozsudky pak byly vykonány zastřelením, tedy formou používanou pro trest smrti odbojářů.

Význam skupiny kolem partyzánského krytu u Újezdu spočívá v tom, že se poměrně dlouhou dobu dařilo ukrývat ilegálně žijící osoby, kterým hrozila smrt. Tyto osoby navíc nezůstaly pasivní, do přepadu krytu stihly provést několik sabotáží, na další sabotáže se připravovaly, dále organizovaly odboj v okolních obcích. Vedle toho přetrvává nepochybná a obdivuhodná morální stránka celé věci.

19. Závěr

Protektorátní forma státu, navzdory jejímu politologicko-právnímu významu, se stala nástrojem naprostého využití lidských a ekonomických zdrojů německého válečného hospodářství. Vedle toho realizovali nacističtí okupanti svoji rasově či národnostně diskriminační politiku, jež degradovala Čechy na druhořadé občany ve vlastním státě. Obyvatelstvo sužoval všudypřítomný strach z nacistické moci symbolizovaný popravami, koncentračními tábory, gestapem, Reinhardem Heydrichem a hromadným vyvražďováním. Vedle toho strádali obyvatelé i materiálně.

Nad rámec tohoto útlaku zaznamenáváme další, a ještě hrůznější, projev nacistické nadvlády v podobě holocaustu, kdy nacisté vyhladili v podstatě celou židovskou a romskou komunitu v českých zemích.

Lze formy perzekuce občanů protektorátu vůbec ještě považovat za právní? Lze hovořit o právu jako multidimenzionálním fenoménu se všemi jeho kvalitami, pokud se stalo pouhým nástrojem pro absolutní využití země, perzekuce jejích obyvatel a jejich vyvražďování? Možná o něco přiléhavější název práce by obsahoval slovo neprávo.

Uvedený regionální rozměr právních forem perzekuce obyvatel, bohužel, zcela dosahuje obrysů vytyčených v obecné části práce.

Vybraný region neminula všestranná nacistická perzekuce, která se projevovala zásahem do všedního života v podobě omezení životní, sociální a kulturní úrovně. Jednotlivé zásahy do běžného života v podobě všudypřítomných zákazů, hrozeb, trestů a tvrdých represí pak živily všudypřítomný strach z příští nacistické zvěle.

Berounsko se muselo potýkat se všemi myslitelnými dopady, jež okupace a válka přinesly; od Akce mříže po bombardování strategických cílů spojeneckými letadly na konci války.

Region neminuly ani důsledky nacistické rasistické politiky, připomeňme, že nacisté vyvraždili v podstatě celou berounskou židovskou komunitu.

Na svůj region mohu být hrdý zejména díky četnému odbojovému hnutí. Na Berounsku můžeme zaznamenat činnost v podstatě všech známých odbojových skupin, některé počiny odboje pak svým významem rozhodně přesahovaly regionální rozměr. Za charakteristické můžeme na základě uvedených příkladů považovat propojenost těchto skupin napříč jejich politickou orientací, ze strany ilegální KSČ nabývá tato spolupráce na intenzitě po napadení SSSR Německem.

Věřím, že práce skutečně dostála svému názvu, že postihla v úvodní části vytyčená podtémata, že jsem se jako autor „neutopil“ v opakování obecně známého, a že práce nabídla hodnotné srovnání obecných znalostí problematiky protektorátních dějin a regionálních dopadů nacistických perzekucí.

Závěrem si dovoluji shrnout, že nejen na základě poznatků získaných během zpracovávání této práce jsem přesvědčen, že často vnucované představy o našem národu, jakožto národu kolaborantů, považuji za liché a naprosto scestné.

20. Resumé

Das in der Diplomarbeit behandelte Thema sowohl unsere nicht längst vergangene Historie sind nicht nur wegen aktueller politischen Situation zu erinnern. Das heutige tschechische Rechtsordnung und Demokratie hält man nämlich für eine Selbstverständlichkeit.

Die Diplomarbeit besteht aus dem die Verwaltungs- und Verfassungsrahmen einleitenden Allgemeinteil, dann folgt eine Beschreibung von den konkreten Aspekten der nazistischen Okkupation. Meinem Erachten nach sind einige Aspekte oder Themen viel konkreter zu beschreiben, vor allem die Judenverfolgung, Reinhard Heydrich und Gestapo. Einer der Hauptbeiträge dieser Diplomarbeit stellt die sich einem bestimmten Region widmende Kapitole dar.

Zuerst muss erwähnt werden, dass die staatliche Form „Protektorat“ überhaupt nicht dem Wesen der Regierung auf dem seitens Deutschen Reiches im Jahre 1939 gewonnenen Gebiet entspricht. Diese staatliche Form diene nämlich nicht nur einer absoluten wirtschaftlichen Ausnutzung von ökonomischen und menschlichen Ressourcen, sondern auch einer Verfolgung der Menschen wegen ihrer Rasse, politischen Meinung usw.

Die Staatsbürger wurden einer neuen Ordnung unterworfen, überall zu finden waren Angst, Hinrichtungen, Drohungen. Abgesehen davon sank bedeutsam das Lebensniveau, wobei die Leute aus der heutigen Sicht unglaublich geschmachtet haben. Trotzdem gab es diejenige zu finden, die sich zur Wehr gesetzt haben. Der Widerstand unterstützte z.B. auch die als Fallschirmjäger aus England herankommenden Soldaten, die u.a. den Reichsprotektor Heydrich umgebracht haben.

Bezugnehmend auf die regionale Dimension der Diplomarbeit kann kurz zusammengefasst werden, dass in der beschriebenen Region eine aktive Widerstandsbewegung organisiert wurde. Die Diplomarbeit behandelt sowie ihre Tätigkeit und ihre Vernichtung. Dazu wird auch ein Bericht zum gerichtlichen Prozessverlauf mit den Widerstandskämpfern hinzugefügt.

Zum Schluss versucht der Autor die in den ersten Teilen der Diplomarbeit erworbenen Kenntnisse mit den regionalen Folgen der Okkupation zu vergleichen. Diese Folgen völlig korrespondieren mit dem Allgemeinteil.

21. Seznam použitých zdrojů

Literatura:

Malý, K. a kol. : *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*, Linde Praha a.s.- Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví B.Hořínkové a J.Tuláčka, Praha 1999

Gerwarth, R.: *Reinhard Heydrich - Hitlerův kat*, Paseka, Praha 2012

Gebhart, J.; Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Themis, Praha 1996

Kárný, M.: *Konečné řešení. Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, Praha 1991.

Maršálek, P. : *Protektorát Čechy a Morava*, Praha, Nakladatelství Karolinum, 2002.

Maršálek, P.: *Pod ochranou hákového kříže, Nacistický okupační režim v českých zemích 1939- 1945*, Auditorium 2012

Mastný, V. : *Protektorát a osud českého odboje*, EUROLEX BOHEMIA s.r.o., Praha 2003, ISBN 8086432-56-4

Petrův, H. : *Zákonné bezpráví, Židé v Protektorátu Čechy a Morava*, Auditorium, Praha 2011

Petrův, H.: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 -1941)*, 1. vydání, Institut Tereziánské iniciativy - Sefer, Praha 2000, ISBN 80-85924-25-0

Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*. Praha 1986

Šulc, J.: *Dva proti Říši*. Praha. Vydání první. Euromedia Group k.s. – Knižní klub, 2007

Krýlová, Z. : *Právní formy perzekuce československých občanů v době Protektorátu Čechy a Morava 1939 – 1945*, Plzeň 2012, 127 stran, diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce: Karolina Adamová

Dederichs, M. R.: *Heydrich – Das Gesicht des Bösen*, 1. Vydání, München, Piper Verlag GmbH 2005, ISBN 3-492-04543-x

Husson, E.: *Heydrich – Konečné řešení židovské otázky*, 1. Vydání, DOMINO, Ostrava 2009, ISBN: 978-80-7303-467-2

Čvančara, J.: *Heydrich*, 1. vydání, Gallery, Praha 2002, ISBN 8086010-8-2

Straka, F: *Útěk před gestapem*, 1. Vydání. Plzeň, PRESSFIL 2010, ISBN: 80-87043-14-6

Benková, I. ; Garkisch, M. ; Topinka, J. ; Tošnerová, M.: *Beroun*. Nakladatelství Lidové noviny, 2008

Krůta, V.: *Minulostí Berounska 2, Sborník Státního okresního archivu v Berouně*. Okresní úřad Beroun pro Státní okresní archiv v Berouně, 1999

Hynek, M.: *Minulostí Berounska 2, Sborník Státního okresního archivu v Berouně*. Okresní úřad Beroun pro Státní okresní archiv v Berouně, 1999

Hynek, M.: *Muži v druhé linii*, Obecní úřad Cerhovice, Cerhovice

Plecitý, B.; Černý, P.: *Osudný den - Historie partyzánské skupiny v krytu na Hořovicku*. Tiskařské závody Praha n.p. provoz 32, Praha 1974

Nikodémová, J.: *Odboj a naděje*, Okresní výbor Českých protifašistických bojovníků, Beroun, 1987

Právní předpisy a jejich zdroje:

nařízení z 3. července 1942.,nařízení doplňujícího trestní předpisy o ochraně branné síly německého národa z 25. XI. 1939, § 47 R St. GB.

Reichsgesetzblatt 1939 – 1945

Sbírka nařízení pro Čechy a Moravu 1939

Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava 1939-1945

Věstník ministerstva vnitra 1939 – 1945

Věstník nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě 1939 – 1943

Věstník nařízení německého státního ministra pro Čechy a Moravu 1943 - 1945

22. Seznam klíčových slov

Protektorát Čechy a Morava

Perzekuce obyvatel

Holocaust v Protektorátu Čechy a Morava

Reinhard Heydrich

Gestapo

Berounsko

The Protectorate of Bohemia and Moravia

persecution of Citizens

Holocaust in the Protectorate of Bohemia and Moravia

Reinhard Heydrich

Gestapo

The Beroun region

23. Barevné přílohy

Předvolání k pracovnímu úřadu in Gebhart, J.; Kuklík, J.: Dramatické i všední dny protektorátu, Themis, Praha 1996, fotografická příloha:

**Arbeitsamt Prag.
Úřad práce v Praze.**

Berufsgruppe
Skupina povolání

Vorladung. — Předvolání.

Auf Grund der Regierungsverordnung vom 4. Mai 1942, Slg. Nr. 154 § 6, Abs. 4, werden Sie aufgefordert, sich zwecks Überprüfung Ihres Arbeitsverhältnisses

Na základě vládního nařízení ze dne 4. května 1942, č. 154 Sb. § 6, odst. 4, vyzývám Vás, abyste se za účelem přezkoumání Vašeho pracovního poměru

am beim Arbeitsamt Prag II, Graben 24, Hibernergasse 2-4,
dostavil dne k úřadu práce v Praze II., Příkopy 24, Hybernská 2-4,

Aufgang , Stock , Tür Nr. einzufinden.
schodistište poschodí dveře číslo

Vorzulegen sind: Arbeitsbuch, Wohnungsmeldezettel sowie etwaige Arbeitspapiere.

Předložte: Pracovní knížku, policejní přihlašovací list a ostatní pracovní doklady.

Im Falle der Nichterscheinung werden Sie polizeilich vorgeführt werden.

Nedostavíte-li se, budete předveden policejně.

Die Nichtbefolgung dieser Anordnung wird laut der Reg.-Vdg. Nr. 154, § 31, mit einer Geldstrafe bis zu 100.000 K oder mit Gefängnis bis zu sechs Monaten oder mit beiden diesen Strafen bestraft.

Neuposlechnutí tohoto příkazu trestá se podle vládního nařízení č. 154, § 31, pokutou do 100.000 K nebo vězením do 6 měsíců anebo oběma těmito tresty.

Diese Vorladung ist beim persönlichen Besuche abzugeben.

Tuto obsílku při osobní návštěvě odevzdejte.

Prag, den
Praha, dne 16. 4. 1942

Evidenční karta židů in Benková, I. ; Garkisch, M. ; Topinka, J. ; Tošnerová, M.:
Beroun. Nakladatelství Lidové noviny, 2008, str. 309:

BEZIRKSBEHÖRDE IN BERAUN.
JUDEN - EVIDENZKARTE.

1) Vor und Zuname des Juden: **Stella Michalofsky**

2) geboren am - in - Bezirk: **28./12.1924 in Prag**

3) heimatuzständig nach - Bezirk: **Holleschau Bez.Holleschau**

4) wohnhaft in:
seit welcher Zeit: **vom 1933 in Beraun Nr. ⁷⁶77/1.**

5) früher wohnhaft in:
seit welcher Zeit: **vom 1924 bis 1933 Ober Hennersdorf
Horaschdowitz, Koleschowitz.**

6) Stand (ledig, verh. gesch. verw.): **ledig**

7) jetzige Religion: **isr.**

8) Beschäftigung: **Studentin**

9) Eigentum (Haus, Geschäft): **./.**

10) Kapital in einer Geldanstalt:
in Kassen: **./.**

11) Kapital in K (geliehen an): **./.**

12) Anderes Eigentum (Kapital, Barschaft): **./.**

13) Bemerkung:

Stella Michalofsky
Unterschrift des Juden.

Zpráva gestapa zásahu v cerhovickém pivovaru in Hynek, M.: Muži v druhé linii, Obecní úřad Cerhovice, Cerhovice, přílohy:

st.S. IV C - 22 23/42 g.

Prag, den 1. Juli 1942.

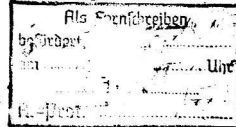
R-Prot. No. 1515

Blitz-FS:

An

Oberstgruppenführer Daluge,
Berlin,

Hauptamt Ordnungspolizei.

Lieber Kamerad Daluge!

In der letzten Nacht ist es der Geheimen Staatspolizei gelungen, drei Kurzwellensendergeräte in Zerhowitz bei Beroun (Bezirk Beroun) und in Konciny bei Ober-Koselitz (Bezirk Königgrätz) zu erfassen. Das Prager Gerät gehört zur sogenannten Uvod-Funkgruppe (Politische Gruppe von Professor Krajina). Die anderen Geräte standen zur Verfügung der Fallschirmagentengruppe Bartoš. Bei dem Prager Gerät sollte am 30.6.d.Js. gegen 21.00 Uhr die letzte Sendestelle in der Zerhowitz Brauerei Zdeněk Sillinger ausgehoben werden. Dort hielt sich der Funker Zeman verborgen. Da Sillinger und Zeman flüchteten, kam es zum Feuergefecht, in dessen Verlauf der notdienstverpflichtete Dolmetscher der Geheimen Staatspolizei, NSKK-Obersturmann Ferdinand Schmidt, verwundet, 1 Blind, durch einen Schuss in das linke Bein schwer verletzt wurde. Schmidt ist an den Folgen der Verwundung gestorben. Bei dem Feuergefecht wurde Sillinger getötet. Zeman, der auf der Flucht einen tschechischen Heger niederschoss, gelang es, in angrenzende Wälder zu entkommen. Die Fahndung ist in Gange. Die Geräte der Fallschirmagentengruppe Bartoš sind amerikanischen Ursprungs und in der Nacht zum

Strojopis dálnopisu K. H. Franka do Berlína K. Daleugemu o likvidaci vysílaček v Cerhovcích a v Končinách u Vysokého Kostelce.

III.

29.4.d.Js. zwischen Podiebrad und Kolín beim Absprung der Truppe abgeworfen worden. Die Geräte wurden von dem Funker Jirka bedient, der inzwischen als Jiří Potuček, geb. am 12.7.1919 in Brunek (Niederösterreich), ledig, Sohn eines Lehrers, ehem. Zugführer der ehemaligen tschecho-slowakischen Armee, bis zu seinem Eintritt in die tschechische Legion im Jahre 1939, wohin er in Tschow, identifiziert wurde. Der Besitzer des Hauses, in dem sich Potuček aufhielt, wurde bei Widerstand erschossen. Potuček selbst flüchtete vor dem Erscheinen der Beamten der Gestapo in die Wälder, schoss auf seinem Fluchtwege einen Protoktoratsangehörigen nieder und hält sich in den angrenzenden Wäldern auf. Die Wälder sind umstellt. Die Fahndung ist in die Wege geleitet. Bislang konnten zwei Mittelspersonen verhaftet werden. Die Festnahme von weiteren Personen, siehe zuvor. Die Mitwisser sind ausschliesslich Lehrer.

Heil Hitler!

Jhr

gez. Frank
Gruppenführer.

IV.

Oznámení vykonaných rozsudků smrti podporovatelů partyzánů in Nikodémová, J.:
Odboj a naděje, Okresní výbor Českých protifašistických bojovníků, Beroun, 1987,
barevná příloha:

Bekanntmachung.	Oznámení.
<p>Die am 11. Januar 1944 festgenommenen und am 12. Januar 1944 in Horschowitz durch rechtskräftiges Urteil des Sondergerichts bei dem Deutschen Landgericht in Prag wegen Unterstützung von staatspolizeilich gesuchten Reichsfeinden nach der Verordnung vom 3. Juli 1942 zum Tode Verurteilten:</p>	<p>Dnes byli popraveni:</p>
<ol style="list-style-type: none">1. Jaroslaus Mencl aus Osek, geb. 10. November 1894.2. Jaroslaus Mencl aus Osek, geb. 25. Juli 1919.3. Witold Mencl aus Osek, geboren 20. April 1918.4. Georg Malina aus Aujezd, geb. 31. März 1906.5. Eduard Král aus Komrau II, geb. 4. März 1887.6. Wenzel Šmíd aus Osek, geboren 20. Oktober 1909.7. Wenzel Kunc aus Osek, geb. 25. August 1897.8. Anton Kunc aus Erpet, geboren 12. August 1913.9. Jaroslaus Bureš aus Totschnik, geb. 5. Jänner 1907.10. Wenzel Špot aus Totschnik, geb. 16. November 1889.11. Wenzel Rach aus Osek, geb. 8. August 1905.12. Josef Lukeš aus Karas, geboren 12. Juli 1917 <p>sind heute hingerichtet worden.</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Jaroslav Mencl z Oseka, narozený 10. listopadu 1894.2. Jaroslav Mencl z Oseka, nar. 25. července 1919.3. Vitold Mencl z Oseka, narozený 20. dubna 1918.4. Jirí Malina z Oujezda, naroz. 31. března 1906.5. Eduard Král z Komárova, narozený 4. března 1887.6. Václav Šmíd z Oseka, naroz. 20. října 1909.7. Václav Kunc z Oseka, narozený 25. srpna 1897.8. Antonín Kunc ze Řpet, narozený 12. srpna 1913.9. Jaroslav Bureš z Točníka, nar. 5. ledna 1907.10. Václav Špot z Točníka, naroz. 16. listopadu 1889.11. Václav Rach z Oseka, narozený 6. srpna 1905.12. Josef Lukeš z Karaze, narozený 12. července 1917.
<p>Prag, den 13. Jänner 1944.</p>	<p>V Praze dne 13. ledna 1944.</p>
<p>Vyvěšeno dne 13. I. 1944 Sejmalo dne 20. I. 1944 20. I. 1944</p>	<p>Der Oberstaatsanwalt bei dem Deutschen Landgericht in Prag.</p>

Dnešní pohled na partyzánský kryt a jeho okolí, včetně pomníku. Ještě před několika lety byl kryt veřejnosti přístupný v dny výročí jeho vyzrazení. Nyní hrozí jeho sesuv, na případnou rekonstrukci se dosud nenašly finanční prostředky.

Partyzánský kryt u Újezda

LESYČR

V těchto místech stával v letech 1943 - 1944 partyzánský kryt, který byl budován pouze v nočních hodinách panem Josefem Maškem (Březová), Josefem Lukešem (Kačez), Vitoldem Menclem (Osek), Jaroslavem Menclem (Osek), Leontijem Grigorjevičem Malovem (stanice Grivvskaja, SSSR), Alexejem Nikitičem Anifátovem (Gorka Vologodskaja, SSSR) s pomocí místního hajného Jiřího Maliny (Újezd), který v noci vždy držel hlídku proti náhodnému vyzrazení stavby.

Místo bylo vybráno s ohledem na blízkost nedaleké studánky, hustý porost smrkové mlaziny a prohlubeň ve svahu (po vyčištění kamení), která ulehčovala samotnou stavbu.

Kryt jako takový byl plně vy dřevem, vnitřní rozměry měl 6 x 6 m, výšku stropu 2,5 m. Dřevěné vstupní dveře byly umístěny a maskovány tak, aby kopírovaly přirozený sklon a povahu okolního terénu.

Dne 11. ledna 1944 kolem 6. hodiny ránní se za asistence četnictva a jednotek SS započala akce, při níž byli donuceni starosta obce Újezd Josef Folla, hajný Jiří Malina a lesní správce Jan Uršan vstoupit do krytu a přesvědčit jeho obyvatele, že pokud se všichni nevzdají a bez odporu nevyjdou, bude obec Újezd vyhlazena stejným způsobem jako Lidice. Osm příslušníků krytu se vzdalo, devátý zvolil smrt. Obec Újezd vyhlazena nebyla.....

Následně bylo v okolních obcích pozatýkáno čtyřicet osm lidí, z nichž byli dne 12. ledna 1944 v Hotovicích odsouzeni k smrti a v Praze dne 13. ledna 1944 popraveni:

Jaroslav Menci z Oseka - (soudní aktuár)
Jaroslav Menci ml. z Oseka - (hudebník)
Vitold Menci z Oseka - (spisovatel)
Jiří Malina z Újezda - (hajný)
Eduard Král z Komárova - (hajný)
Václav Šmíd z Oseka - (zemědělec)
Antonín Kunc ze Rpeš - (zedník)
Václav Kunc z Oseku - (zemědělec)
Jaroslav Bureš z Točnicka - (zemědělec)
Václav Špot z Točnicka - (zemědělec)
Václav Rách z Oseka - (skladník)
Josef Lukeš z Kačezu - (zemědělec)

Příslušníci krytu:

Sergej Vasiljevič Tasajev (Kruglaj u Smolenska, SSSR) - popraven v Terezíně
Michael Pavlovič Marušenko (Armavir, SSSR) - popraven v Terezíně
Alexej Nikitič Anifátov (Gorka Vologodskaja, SSSR) - popraven v Terezíně
Leontij Grigorjevič Malov (stanice Grivvskaja, SSSR) - popraven v Terezíně
Josef Košťálek (Zdice) - před zatčením se zastřelil
Jaroslav Neřiba (Malá Víska) - popraven v Praze
Josef Lukeš (Kačez) - popraven v Praze
Nikodemová Jiřina (Tetín) - utrpění přestála
Josef Mašek (Březová) - utrpení přestál